

Karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu
väljatöötamiskavatsus (nn nõusolekuseaduse VTK)

Sisukord

Sissejuhatus	3
Istanbuli konventsiooni vastuvõtmise ja Eestiga seotud etappide ajajoon	5
Euroopa riikides toimunud Istanbuli konventsiooniga seotud arengud	6
Istanbuli konventsiooni kooskõla Eestis kehtiva karistusõiguse regulatsiooniga	7
Rahvusvahelised suunised Eestile	7
Erinevad nõusolekuseaduse mudelid	7
Näited riikide õigusaktidest nõusolekumudeli valikul	10
Registreeritud seksuaalkuritegude arv Eestis	12
Seksuaalvägivald ühiskonnas	13
Nõusolekuseaduse mõju	14
Mõju põhiõigustele ja õiguste tagamisele (sh õigusemõistmine ja kohtute tegevus)	16
Kultuuriline ja keskkonna mõju (sh mõju välissuhetele, koostööle riikide ja organisatsioonidega, Eesti kodanike kaitse välisriikides)	19
Sotsiaalne mõju	21
Mõju rahvatervisele, tervishoiukorraldusele	21
Mõju soolisele võrdõiguslikkusele ja ühiskonnagruppide võrdsetele võimalustele	22
Mõju heaolule ja sotsiaalsele kaitsele	23
Majanduslik mõju (sh tööturule)	25
Mõju haridusele ja teadusele	25
Mõju siseturvalisusele (sh regionaalne areng, elanike turvalisus, süütegude ennetamine ja lahendamine)	26
Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele, sh töö- ja halduskoormusele	26
Mõju keskvalitsuse korraldusele (sh infotehnoloogia ja infoühiskonnale)	28
Mõju kohalike omavalitsuste korraldusele (sh finantseerimine ja teenuste pakkumine)	28
Mõju riigieelarvele	28
Mõju kolmandale sektorile	28
Nõusolekuseadusega seotud sõlmküsimused. Praktikute vaade	29
Süütuse presumptsioon ja tõendamislävend	29
Valekaebused	32
Kokkuvõte. Edasine väljatöötamine ja tagasiside	33
LISA 1 Kaasamiskohtumistel osalenud organisatsioonid ja asutused	35
LISA 2. Politsei poolt registreeritud vägistamiskuriteod Euroopa riikides 100 000 elaniku kohta Eurostati andmetel aastatel 2013-2022.	35

Sissejuhatus

Nõusolekuseaduse all mõistetakse üldiselt riikide karistusseadustikus või kriminaalkodeksis seksuaalvägivalda reguleerimist nõnda, et tahtevastased/nõusolekuta seksuaaltegevused on kuriteona karistatavad. Seega pole nn nõusolekuseadus eraldi õigusakt, vaid tegu on karistusõiguses reguleeritud nõusolekupõhise lähenemisega vägistamisele ning teistele seksuaalkuritegudele. Käesolevas väljatöötamiskavatsuses kasutame lihtsuse ja selguse huvides läbivalt *nõusolekuseadus* või *nõusolekuseaduse VTK*, mitte *karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus*.

Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis¹ on seatud eesmärk viia karistusseadustikus (KarS)² sätestatud seksuaalse enesemääramise vastased süüteod Istanbuli konventsiooniga³ vastavusse, võttes arvesse nõusoleku põhimõtet, et tagada seksuaalvägivalda ohvritele parem kaitse.

Istanbuli ehk naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni artikkel 36 käsitleb seksuaalvägivalda, sealhulgas vägistamist ja kohustab konventsiooniosalisi võtma vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et mistahes sugulise iseloomuga teod, milleks puudub nõusolek, oleks kriminaliseeritud. Artikli 36 lõige 2 sätestab, et nõusolek tuleb anda vabatahtlikult inimese vaba tahte tulemusena, mida hinnatakse kaasnevate asjaolude kontekstis.

Selleks, et viia Eesti karistusõigus Istanbuli konventsiooni artiklile 36 vastavaks, peab KarS § 141, 141¹ ja 143 lähtuma nõusolekust/tahtevastasusest ehk karistatav peaks olema nõusolekuta/tahtevastane suguuhe või muu sugulise iseloomuga tegu ilma, et nõusoleku puudumisele/tahtevastasuse väljendamisele lisaks peaks samaaegselt esinema veel mingeid täiendavaid tingimusi (näiteks vägivald või abitusseisund).

Eesti otsustas kevadel 2024, et läheb nn jõu- ja sunnipõhiselt lähenemiselt üle nõusolekupõhisele lähenemisele. Nõusolekupõhine käsitlus on mõtteliselt jagatav JAH-mudeliks ning EI-mudeliks. **Väljatöötamiskavatsuse eesmärk on küsida valdkondlike asutuste ja huvigruppide mudelieelistust.**

Nõusolekuseaduse väljatöötamiskavatsuses antakse ülevaade Euroopa riikides toimunud arengutest Istanbuli konventsiooni vastuvõtmise järgselt ning kirjeldatakse võimalikke nõusoleku regulatsioone erinevate riikide näitel. Samuti kajastatakse Eesti inimeste hoiakuid ja kogemusi seksuaalvägivaldaga seoses ning esitatakse võimalikud nõusolekuseaduse vastuvõtmisega kaasnevad mõjud Eesti ühiskonnale. Väljatöötamiskavatsuse kokkuvõttes sõnastatakse ootused huvigruppide tagasisidele. Huvigruppide tagasisidele tuginedes otsustatakse, milline mudel Eestile valida. Karistusseadustiku muudatuse eelnõu valmib 2025. aastal.

Väljatöötamiskavatsus aitab ellu viia Vägivalda ennetuse kokkuleppes⁴, Justiitsministeeriumi programmis aastateks 2024-2027⁵, pikaajalises riiklikus strateegias „Eesti 2035“, Siseturvalisuse arengukavas⁶, Rahvastiku Tervise Arengukavas 2020–2030⁷, valdkondlikus „Heaolu arengukavas

¹ [Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi täitmine | Eesti Vabariigi Valitsus](#), vaadatud 09.12.2024.

² Karistusseadustik, RT I, 04.07.2024, 25. <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411?leiaKehtiv>, vaadatud 09.12.2024.

³ Istanbuli konventsioon eesti keeles: <https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002>, vaadatud 06.12.2024.

⁴ Vägivalda ennetuse kokkulepe: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/vagivaldaennetuse-kokkulepe>, vaadatud 12.12.2024.

⁵ Justiitsministeeriumi programm aastateks 2024-2027: <https://www.just.ee/strateegilised-alusdokumendid>, vaadatud 12.12.2024.

⁶ Siseturvalisuse arengukava: <https://www.siseministeerium.ee/stak2030>, vaadatud 12.12.2024.

⁷ Rahvastiku Tervise Arengukava 2020–2030: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Tervishoid/rta_05.05.pdf, vaadatud 12.12.2024.

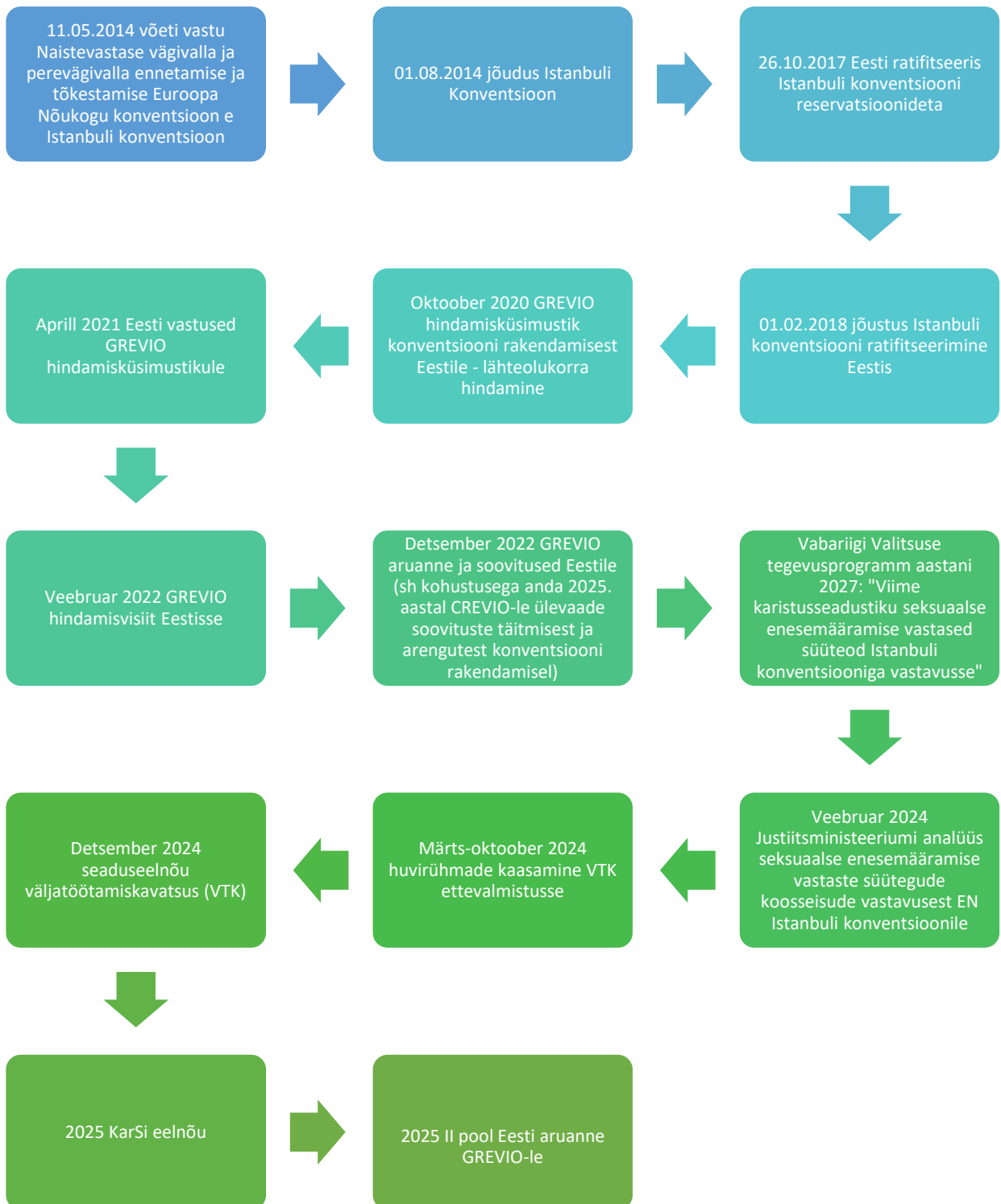
2023-2040⁸, Õigusloomepoliitika põhialustes aastani 2030⁹ ja Kriminaalpoliitika põhialustes aastani 2030¹⁰ seatud eesmärged.

⁸ Heaolu arengukava 2023-2040: <https://www.sm.ee/heaolu-arengukava-2023-2030>, vaadatud 12.12.2024.

⁹ Õigusloomepoliitika põhialused aastani 2030: <https://www.riigiteataja.ee/akt/317112020002>, vaadatud 12.12.2024.

¹⁰ Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/kriminaalpoliitika-pohialused>, vaadatud 12.12.2024.

Istanbuli konventsiooni vastuvõtmise ja Eestiga seotud etappide ajajoon

Euroopa riikides toimunud Istanbuli konventsiooniga seotud arengud

Peale 2017. aastat on paljud Euroopa riigid otsustanud nõusolekuseaduse kasuks (Uhnoo, Erixon, Bladini 2024)¹¹. Seda on mõjutanud mitmed tegurid: naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni ehk Istanbuli konventsiooni vastuvõtmine, konventsiooni raames tegutseva sõltumatu ekspertgrupi GREVIO loomine ja selle antud soovitusel riikidele, samuti Euroopa Parlamendi ja Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla direktiivi¹² arutelud ja jõustumine. Õigusruumis toimunud muutuste taustal on ühiskonnas leidnud suurt kõlapinda riikides toimunud rasked vägistamisjuhtumid, aga ka erinevad sotsiaalkampaaniad, eriti #MeToo liikumine, mis omakorda on andnud hoogu õigussüsteemide reformipüüetele (Uhnoo, Erixon, Bladini 2024; Keiler 2023¹³).

Uhnoo, Erixoni ja Bladini (2024) hinnangul saab Brå¹⁴ andmetele tuginevalt öelda, et riikidel, kus kehtib nõusolekuseadus, on ka kõrgem soolise võrdõiguslikkuse indeksi skoor ning õigussüsteemil on inimeste silmis kõrge usaldusväärsus – eeskätt peetakse siin silmas näiteks Põhjamaid. Samas näitab statistika, et neis riikides on ka enam politsei poolt registreeritud seksuaalvägivalda, sh vägistamisi, elanikkonna kohta (vt Eurostati andmed seksuaalvägivalla, sh vägistamisjuhtumite kohta¹⁵ ja LISA 2). Üldiselt võib nentida, et koos aruteludega nõusolekuseaduse põhimõtete, seksuaalvägivallaga seotud probleemide ja valukohtade üle erinevate riikide ühiskondades, on nii seaduse vastuvõtmise eel kui selle järel kasvanud registreeritud vägistamiste arv elanike kohta (LISA 2). Samas teatud aja möödudes võib registreeritud vägistamiste arv stabiliseeruda. Näiteks Rootsi kuriteoennetuse nõukogu (Brå) 2023. aasta elanikkonna enesehinnangulise uuringu andmed¹⁶ näitavad seksuaalkuritegudega kokkupuutumise kahanemist 16-84-aastase elanikkonna hulgas, kuigi aastatel 2012-2017 oli see tõusutrendis (Brå 2024¹⁷). Viimane langeb kokku ka registreeritud vägistamiste arvu langusega.

Samas tunnistavad Uhnoo, Erixoni ja Bladini (2024), et nõusolekuseaduse vastuvõtmine riigiti pole olnud lihtne. Nõusolekuseaduse vastuvõtmise vastuargumentideks on olnud hinnangud, et sunnil põhinev õigus juba kriminaliseerib nõusolekuta seksuaaltegevuse. Autorite hinnangul on õiguseksperdid pidanud keerukaks ka nõusoleku mõiste defineerimist ning arutlenud kriminaalõiguse võimaluste üle ühiskonda laialt puudutavaid teemasid, nagu seda on ka seksuaalvägivald, lahendada (Uhnoo, Erixoni ja Bladini (2024)).

¹¹ Uhnoo, S., Erixon, S., Bladini, M. (2024). The wave of consent-based rape laws in Europe. *International Journal of Law, Crime and Justice*, vol 77. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2024.100668>, vaadatud 27.11.2024.

¹² [Direktiiv - EL - 2024/1385 - EN - EUR-Lex](#), vaadatud 09.12.2024.

¹³ Keiler, J. (2023). From coercion to consent: Dutch rape law reform and the complexities of consent. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 30 (6), lk 760-782. <https://doi.org/10.1177/1023263X241232>, vaadatud 27.11.2024.

¹⁴ Brå (Swedish National Council for Crime Prevention) (2020). Reported and cleared rapes in Europe: Difficulties of international comparisons <https://bra.se/english/bra-in-english/publications/archive/2020-09-30-reported-and-cleared-rapes-in-europe>, vaadatud 27.11.2024.

¹⁵ Eurostat: vastavalt rahvusvahelisele kuritegevuse klassifikatsioonile (International classification of crime for statistical purposes (ICCS)) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_off_cat/default/table?lang=en&category=crim.crim_off, vaadatud 04.12.2024.

¹⁶ Brå (Swedish National Council for Crime Prevention) (2024). Swedish crime survey 2024. [Swedish Crime Survey 2024 | Brå - Brottsförebyggande rådet](#), vaadatud 04.12.2024.

¹⁷ Ibid.

Istanbuli konventsiooni kooskõla Eestis kehtiva karistusõiguse regulatsiooniga

Rahvusvahelised suunised Eestile

Eesti ratifitseeris konventsiooni 26. oktoobril 2017. aastal ilma reservatsioonideta ning ratifitseerimine jõustus¹⁸ 1. veebruaril 2018. aastal. Istanbuli konventsiooni artikli 36 lõige 2 sätestab, et nõusolek tuleb anda vabatahtlikult inimese vaba tahte tulemusena, mida hinnatakse kaasnevate asjaolude kontekstis. Sõltumatu ekspertgrupi GREVIO hinnangute¹⁹ ja Eestile tehtud soovitude²⁰ kohaselt nõuab GREVIO tungivalt, et Eesti ametiasutused reformiks KarS-s sisalduvaid seksuaalkuritegusid, et võtta täielikult üle Istanbuli konventsiooni artiklis 36 nõutud vabatahtlikult antud nõusoleku mõiste ning tagada asjakohased sanktsioonid kõigi ohvri nõusolekuta toimuvate seksuaalaktide eest, sealhulgas juhul, kui juhtumi asjaolud välistavad kehtiva nõusoleku. Justiitsministeerium koostas 2024. aastal analüüsi²¹ seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude koosseisude vastavusest Istanbuli konventsioonile²². Analüüsi käigus jõuti järeldusele, et seksuaalse enesemääramise vastased süütekoosseisud, täpsemalt KarS § 141, 141¹ ja 143 ei vasta praegu täiel määral Istanbuli konventsiooni artiklile 36. Täielikuks vastavuseks peaksid nimetatud sätted lähtuma nõusolekust/tahtevastasusest. See tähendab, et karistatav peaks olema nõusolekuta suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu, ilma et lisaks nõusoleku puudumisele peaks samaaegselt esinema veel täiendavaid tingimusi, näiteks vägivalda või abitusseisundit ehk võimetust vastupanu osutada või toimunust aru saada.

Erinevad nõusolekuseaduse mudelid

Seksuaalkuriteod ning vägistamist käsitlev seadusandlus puudutavad inimeste vahelisi seksuaalsuhteid, kõige intiimsemat inimeste vahelist suhtlust, mistõttu peegeldab vägistamise regulatsioon ühiskondlikke soonorme ja seksuaalmoraali (Keiler 2023²³). Tänapäevaks on üldtunnustatud põhimõte, et seksuaalautonoomia on väärtus, mida vägistamiskuritegude puhul kaitsta (Keiler 2023). Keileri (2023) hinnangul toimuvad õigussüsteemi muutused käsikäes ühiskondlike hoiakute muutumisega seksuaalsesse väärkäitumisse. Teisalt nähakse õiguslikke reforme kui alust ühiskondlike normide muutmiseks (Keiler 2023).

Uurijad toovad nõusolekuseaduse diskursuses välja nõusoleku (*consent*) defineerimise ja tõendamise seotud mured, aga ka väited, mille kohaselt olemasolev sunnil põhinev (*coercion-based*)

¹⁸ Välisministeeriumi teadaanne välislepingu jõustumisest. RT II, 28.02.2018, 3.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/228022018003>

¹⁹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) ESTONIA, <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-32-eng-final-report-on-estoniapublication/1680a8fcc2>

²⁰ Recommendation of the Committee of the Parties, <https://rm.coe.int/ic-cp-inf-2022-9-cop-recommendationestonia-eng/1680a952f9>

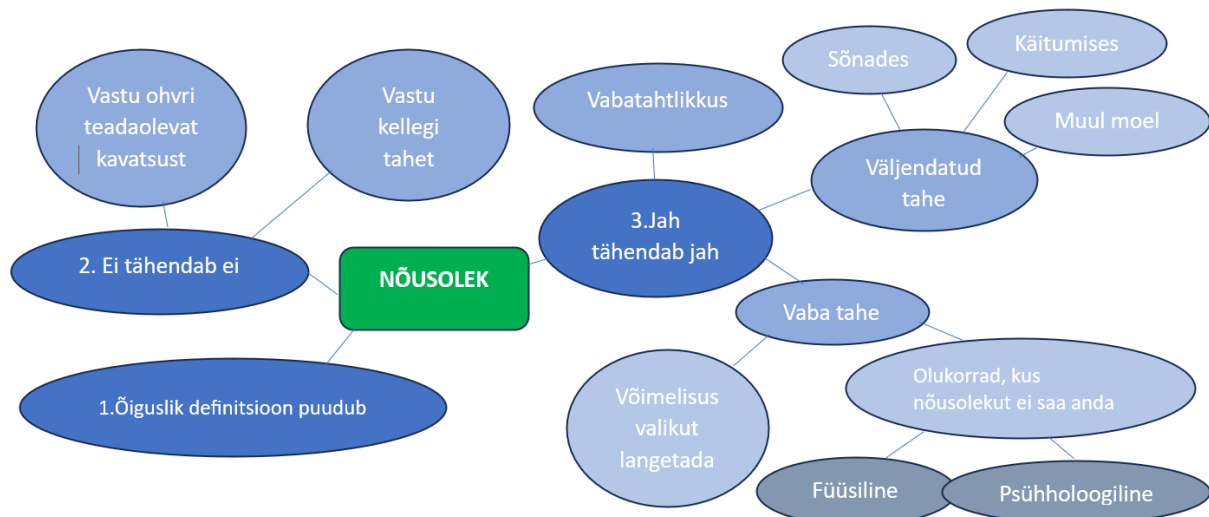
²¹ Justiitsministeerium (2024). Seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude koosseisude vastavusest Euroopa Nõukogu Istanbuli konventsioonile. Analüüs. <https://www.just.ee/media/4774/download>, vaadatud 28.11.2024.

²² Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. RT II, 26.09.2017, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002>, vaadatud 09.12.2024.

²³ Keiler, J. (2024). From coercion to consent: Dutch rape law reform and the complexities of consent. Maastricht Journal of European and Comparative Law, 30 (6), <https://doi.org/10.1177/1023263X241232627>, vaadatud 09.12.2024.

vägistamise definitsioon õiguses kriminaliseerib nõusolekuta seksuaalakti (Uhnoo, Erixon, Bladini 2024²⁴).

Erinevate riikide nägemused erinevad küsimuses, milline käitumine kriminaliseerida – kas sunnitud seks või nõusolekuta seks (Keiler 2023). Õiguses on vägistamist käsitletud koos sunni ja jõuga, mille puhul saab eristada kitsamat ja laiemat lähenemist (Keiler 2023). Kitsamas käsitluses hõlmab see füüsilise jõu või vägivalda kasutamist seksuaalakti toimepanekul ning selle puhul eeldavad kohtud sageli tõendeid vastupanu osutamisest. Laiem sunni või jõu käsitlus hõlmab ka käitumise ja olude arvestamist, mis takistavad ohvri võimalust intiimkäitumist kontrollida (Keiler 2023). Erinevaid nõusolekumudelitega seotud teemasid on kujutatud joonisel 1.

Joonis 1. Nõusolekumudelid erinevates kriminaalõiguslikes raamistikes (Uhnoo, Erixon, Bladini, 2024²⁵).

Sunnil põhinevale käsitlusele vastandub nõusolekul põhinev käsitlus, mille keskmes on nõusoleku puudumine seksuaalseks tegevuseks (Keiler 2023). Sellest rääkides viidatakse Keileri (2023) hinnangul sageli autonoomiale pühendunud kriminaalõigusele, sest ühiskonnas toimunud muutuste tõttu on autonoomia, õigused oma keha üle otsustada ja sooline võrdõiguslikkus muutunud keskselt väärtusteks tänapäeva kriminaalõiguslikes raamistikes. Seetõttu kaitseb nõusolekupõhine käsitlus seksuaalset autonoomiat paremini, kuivõrd kriminaalvastustus kaasneb ka käitumisega, mis ei olnud seotud jõu või sunniga, kuid mille puhul puudus konsensus (Keiler 2023).

Keiler (2023)²⁶ toob välja, et Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktika kohaselt käsitletakse vägistamist üldiselt piinamise või inimväärikust alandava kohtlemisena, Euroopa Inimõiguste Konventsiooni (EIÕK) artikli 3²⁷ ja/või artikli 8²⁸ rikkumisena (õigus era- ja seksuaalelu austamisele). Riikidel on positiivne

²⁴ Uhnoo, S., Erixon, S., Bladini, M. (2024). The wave of consent-based rape laws in Europe. *International Journal of Law, Crime and Justice*, vol 77. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2024.100668>, vaadatud 27.11.2024.

²⁵ Ibid.

²⁶ Keiler, J. (2024). From coercion to consent: Dutch rape law reform and the complexities of consent. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 30 (6), <https://doi.org/10.1177/1023263X241232627>, vaadatud 09.12.2024.

²⁷ Aydin v. Turkey, kohtuasi nr 57/1996/676/866; Maslova v. Russia, kohtuasi nr 839/02. Vt ka: Londono, P., (2010). *Defining Rape under the European Convention on Human Rights: Torture, Consent and Equality*. Raamatus McGlynn, C., Munro, V.E. (toim.). *Rethinking Rape Law: International and Comparative Perspectives*. Routledge.

²⁸ X ja Y v. the Netherlands, kohtuasi nr 8978/80 ja M.C. v. Bulgaria, kohtuasi nr 39272/98.

kohustus kasutada kriminaalõigust, et pakkuda tõhusat õiguskaitset vägistamise vastu²⁹, mis nõuab „[...] karistamist ja tõhusat vastutusele võtmist mistahes mittekonsensusliku teo eest, sealhulgas ohvri füüsilise vastupanu puudumisel”³⁰.

Nõusolekupõhine käsitlus seksuaalse tegevuse kontekstis on mõtteliselt jagatav kaheks – nn EI-mudeliks ning JAH-mudeliks.

JAH-mudeli puhul tuleb seksuaalse tegevuse osalistel väljendada oma nõusolekut seksiks³¹ ehk n-ö aktiivne nõusolek³². Nõusolekut saab väljendada sõnaliselt, kehakeeles või muul viisil. Kuni nõusoleku väljendamiseni see puudub ja seni ei saa seda eeldada. Seega, kuni üks osapool ei ole nõusolekut väljendanud, on teise osapoolle asi välja selgitada, kas nõusolek on või mitte. Samas peab nõusolek olema vabatahtlik ehk antud vaba tahte tulemusena.

EI-mudeli³³ puhul eeldatakse seksuaalse tegevuse osaliste nõusolekut seni, kuni üks osalistest väljendab, et ta ei ole toimuvaga nõus. Selle mudeli järgi on vaikimine nõusolek. Nõusoleku puudumist saab samuti väljendada nii sõnaliselt, kehakeeles kui muul viisil, samas on EI-mudelit kritiseeritud seoses kannatanu tardumisreaktsiooniga, millele juhtis tähelepanu ka GREVIO.

Tardumisreaktsioon ehk tooniline liikumatus on tahtmatu ajutine motoorne pärssumine, mis tekib inimestel ekstreemsena tajutavas ohuolukorras (nt füüsilise või seksuaalse rünnaku korral). Varasemalt nimetati seda fenomeni „vägistamisparalüüsiks“ (Burgess 1976³⁴). Tegemist on evolutsiooni jooksul välja kujunenud adaptatiivse kaitsemehhanismiga olukorras, kus vastupanu tajutakse võimatuna ja abi pole saadaval (Marx 2008³⁵).

Toonilise liikumatusena kirjeldatakse olukorda, kus tekib lihashalvatusena tajutav seisund (tardumine), suutmatus ennast liigutada, keha värisemine, suutmatus rääkida või appi hüüda, välistele stiimulitele reageerida, tuimus või valutundetuse, külmatunne, hirm või paanika, kartus oma elu pärast, olukorrast või enda keha eraldumise tunne. Toonilise liikumatuse ajal on inimene teadvusel, kuid „tardunud“ ning sageli hiljem mäletatakse elavalt ja taaskogetakse häirivana sellel ajal kogetud mõtteid, tajusid ja tundeid, sh suutmatus ennast liigutada (Rubin ja Bell 2023³⁶). Häirituse põhjuseks on asjaolu, et kannatanud ka ise ei mõista toonilise liikumatuse olemust – miks nad ei hakanud ründajale vastu – millest omakorda tekib häbi ja süütunne (Rubin ja Bell 2023). Toonilise liikumatuse hindamiseks on välja töötatud 12 küsimusest koosnev küsimustik nimetusega TIS-A (Forsyth jt 2000³⁷).

Toonilist liikumatust esineb vägistamisohvritel sageli. Näiteks Rootsi prospektiivses ehk ettevaatavas uuringus³⁸ leiti, et toonilist liikumatust esines 70% ohvritest. Samas uuringus leiti, et haavatavamad on

²⁹ X ja Y v. the Netherlands, kohtuasi nr 8978/80, p. 23–24 ja 27; ja M.C. v. Bulgaria, kohtuasi nr 39272/98.

³⁰ M.C. v. Bulgaaria, kohtuasi nr 39272/98, p 166. Ka I.C. v. Romania, kohtuasi nr 36934/08.

³¹ Suguühteks või muuks sugulise iseloomuga teoks.

³² Kasutatakse ka entusiastlik nõusolek, jaatav nõusolek, kinnitav nõusolek jne.

³³ Kasutatakse ka EI tähendab EI, tahtevastatus, vetomudel jne.

³⁴ Burgess, A.W., Holmstrom, L.,L. (1976). Coping behavior of the rape victim. *American Journal of Psychiatry*, 133 (4), lk 413–418.

³⁵ Marx, B.,P., Forsyth, J.,P., Gallup, G.,G., Fuse, T., Lexington, J.,M. (2008). Tonic immobility as an evolved predator defense: implications for sexual assault survivors. *Clinical Psychology Science and Practice*. 15 (1), lk 74–90. DOI:[10.1111/j.1468-2850.2008.00112.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.2008.00112.x)

³⁶ Rubin, D., C., Bell, C., F. (2023). Tonic immobility (freezing) during sexual and physical assaults produces stronger memory effects than other characteristics of the assaults. *Memory*, 31 (5), lk 678–688.

³⁷ Forsyth, J., P., Marx, B., Fuse, T., M., K., Heidt, J., Gallup, G.,G. Jr. (2000). The Tonic Immobility Scale. Albany, NY.

³⁸ Möller, A., Söndergaard, H., P., Helström, L. (2017). Tonic immobility during sexual assault – a common reaction predicting post-traumatic stress disorder and severe depression. *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*, 96, lk 932–938.

varasema psühholoogilise traumaga ja vaimse tervise probleemidega inimesed, kellel tekkis tooniline liikumatus tõenäolisemalt. Selle tekkimist seksuaalse rünnaku ajal seostati hilisema suurema tervisekahjuga. Nimelt vägistamisohvritel, kellel esines rünnaku ajal tooniline liikumatus, esines 6 kuud hiljem 2,75 korda tõenäolisemalt post-traumaatilist stressihäiret ja 3,42 korda tõenäolisemalt rasket depressiooni võrreldes ohvritega, kellel rünnaku ajal toonilist liikumatust ei tekkinud (Möller jt 2017³⁹). Seetõttu on oluline, et seksuaalvägivalla üleelanuga tegelevad asjatundjad mõistaksid ja oskaksid ka kannatanule seletada toonilise liikumatuse olemust – tegemist on tahtmatu reflektorse kaitsemehhanismiga. Samuti on vaja arvesse võtta, et nii vägistamise kui toonilise liikumatuse üle elanud inimese hilisem tervisekahju on eeldatavasti suurem.

Teades ja võttes arvesse toonilise liikumatuse tekkimist ja võimalikku mõju kannatanule, ei peaks eeldama seksuaalvägivalla olukorras kannatanu poolt aktiivset vastupanu. Tardumine on normaalne bioloogiline reaktsioon ohuolukorras ja seda on väärt tõlgendada kui passiivset nõusolekut. Ei-mudel ei arvesta toonilise liikumatuse fenomeni, mille kohaselt 70% seksuaalvägivalla ohvritest ei ole võimelised aktiivset vastupanu osutama. Seejuures ei ole toonilise liikumatuse tekkimise seisukohast oluline olukorra objektiivselt hinnatav ohuaste või eluohtlikkus, vaid see, kuidas inimene seda subjektiivselt tajub. (Rubin, Bell 2023; Möller jt 2017)

Näited riikide õigusaktidest nõusolekumudeli valikul

Enamik Euroopa Liidu liikmesriikidest on seksuaalkuritegude kontekstis läinud üle nõusolekupõhisele lähenemisele. Neist on EI-mudel Austrias, Saksamaal ja Tšehhis. JAH-mudel on Belgias, Hispaanias, Hollandis, Horvaatias, Iirimaa, Kreekas, Küprosel, Luksemburgis, Maltal, Portugalis, Rootsis, Sloveenias, Soomes ja Taanis.

Eestiga sarnaselt ei ole nn jõu-/sunnipõhiselt lähenemiselt nõusolekupõhisele lähenemisele üle läinud Bulgaaria, Itaalia, Läti, Leedu, Poola, Prantsusmaa, Rumeenia, Slovakkia ja Ungari.

Soome reformis oma kriminaalkodeksi 20. peatükki⁴⁰ – alates 1. jaanuarist 2023. aastal põhineb vägistamise⁴¹ ja muude seksuaalkuritegude määratlus vabatahtlikul nõusolekul ehk Soomes on JAH-mudel. Soome justiitsministeeriumi kodulehel on reformi käsitlev alaleht⁴², kust leiab materjali, mis

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Uus Soome kriminaalkodeksi 20. peatükk (Criminal Code (39/1889), Chapter 20 (723/2022), ing. K.): <https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/0/Criminal+Code+Chapter+20.pdf/da3205c1-922b-fa9b-0117-6277c3526aa1/Criminal+Code+Chapter+20.pdf?t=1673869496624>, vaadatud 12.12.2024.

⁴¹ **Section 1 (723/2022)**

Rape

A person who has sexual intercourse with a person who does not participate in it voluntarily shall be sentenced for rape to imprisonment for at least one year and at most six years.

The participation of a person in sexual intercourse shall not be considered voluntary if:

- 1) the person has not verbally, through his or her behaviour or in any other way expressed that he or she is participating in it voluntarily,
- 2) the person has been coerced into sexual intercourse by using violence against a person or by making a threat, or
- 3) the person has not been able to formulate or express his or her will due to unconsciousness, illness, disability, state of fear, state of intense intoxication, reduced consciousness, sudden nature of the situation, serious abuse of a special position of power or another comparable reason.

An attempt is punishable.

⁴² New legislation on sexual offences: <https://oikeusministerio.fi/en/sexualoffenceslaw>, vaadatud 12.12.2024.

selgitab olulisemaid muudatusi ning selgitab lahti vabatahtliku nõusoleku Soome sätetes. Selgitav materjal on tõlgitud paljudesse erinevatesse keeltesse, sh ka eesti keelde⁴³.

Seevastu Saksamaal on kasutusel EI-mudel. Istanbuli konventsiooni ratifitseerimine **Saksamaa** poolt jõustus 01.02.2018. aastal⁴⁴. Veel enne ratifitseerimist reformis Saksamaa oma karistusseadustikus seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude sätteid, kriminaliseerides seksuaalse iseloomuga teod, mis on toime pandud ohvri selgelt tuvastatava tahte vastaselt (Saksamaa karistusseadustik § 177)⁴⁵.

⁴³ Selgitav materjal

[https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/0/Sexualoffences+law+in+Estonian+\(2\).pdf/56467279-97b9-f61d-1953-366c014f13cc/Sexualoffences+law+in+Estonian+\(2\).pdf?t=1715668849643](https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/0/Sexualoffences+law+in+Estonian+(2).pdf/56467279-97b9-f61d-1953-366c014f13cc/Sexualoffences+law+in+Estonian+(2).pdf?t=1715668849643), vaadatud 12.12.2024

⁴⁴ Euroopa Nõukogu: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/germany>, vaadatud 12.12.2024

⁴⁵ German Criminal Code, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/, vaadatud 12.12.2024.

Section 177

Sexual assault; sexual coercion; rape

(1) Whoever, against a person's discernible will, performs sexual acts on that person or has that person perform sexual acts on them, or causes that person to perform or acquiesce to sexual acts being performed on or by a third person incurs a penalty of imprisonment for a term of between six months and five years.

(2) Whoever performs sexual acts on another person or has that person perform sexual acts, or causes that person to perform or acquiesce to sexual acts being performed on or by a third person incurs the same penalty if

1. the offender exploits the fact that the person is not able to form or express a contrary will,
2. the offender exploits the fact that the person is significantly impaired in respect of the ability to form or express a will due to said person's physical or mental condition, unless the offender has obtained the consent of that person,
3. the offender exploits an element of surprise,
4. the offender exploits a situation in which the victim is threatened with serious harm in case of offering resistance or
5. the offender has coerced the person to perform or acquiesce to the sexual acts by threatening serious harm.

(3) The attempt is punishable.

(4) The penalty is imprisonment for a term of at least one year if the inability to form or express a will is due to the victim's illness or disability.

(5) The penalty is imprisonment for a term of at least one year if the offender

1. uses force against the victim,
2. threatens the victim with a present danger to life or limb or
3. exploits a situation in which the victim is unprotected and at the mercy of the offender's influence.

(6) In especially serious cases, the penalty is imprisonment for a term of at least two years. An especially serious case typically occurs where

1. the offender has sexual intercourse with the victim or has the victim have sexual intercourse or commits such similar sexual acts on the victim or has the victim commit them on them which are particularly degrading for the victim, especially if they involve penetration of the body (rape), or
2. the offence is committed jointly by more than one person.

(7) The penalty is imprisonment for a term of at least three years if the offender

1. carries a weapon or other dangerous implement,
2. otherwise carries an instrument or other means for the purpose of preventing or overcoming the resistance of another person by force or threat of force or
3. places the victim at risk of serious damage to health.

(8) The penalty is imprisonment for a term of at least five years if

1. the offender uses a weapon or other dangerous implement during the commission of the offence or
2. the offender
 - a) seriously physically abuses the victim during the offence or
 - b) by committing the offence places the victim in danger of death.

(9) In less serious cases under subsections (1) and (2), the penalty is imprisonment for a term of between three months and three years, in less serious cases under subsections (4) and (5) imprisonment for a term of between six months and 10 years, and in less serious cases under subsections (7) and (8) imprisonment for a term of between one year and 10 years.

Saksamaa kohta koostatud GREVIO esmane (lähteolukorra) aruanne avaldati 7. oktoobril 2022. aastal. Aruandes *tervitab GREVIO vägistamise ja seksuaalvägivalla nõusolekul põhineva määratluse kasutuselevõttu ning märgib rahuloluga, et reformiprotsessiga kaasnesid olulised teadlikkuse tõstmise kampaaniad, mis tõid kaasa laiaulatusliku avaliku arutelu. Samuti tõdeb GREVIO, et reformi tulemused on positiivsed ning toob välja, et õiguspraktikutele saadud info kohaselt on juhtumeid, mis oleks varem lõpetatud või mida ei oleks kvalifitseeritud seksuaalseks rünnakuks või vägistamiseks, mis on nüüd jõudnud kohtusse ja isegi süüdimõistva otsuseni. GREVIO tervitab seda arengut kui paradigma muutuse algust, mida konventsiooni artikliga 36 soovitakse saavutada, et tagada parem juurdepääs õiguskaitsele naistele ja tüdrukutele, kes kogevad seksuaalset vägivalda ja vägistamist, kus pole kasutatud jõudu ega ähvardusi*⁴⁶.

Eeltoodud positiivsele hinnangule vaatamata juhib GREVIO tähelepanu asjaolule, et vägistamise ja seksuaalse ründe käsitlemine "seksuaalaktidena, mis on toime pandud ohvri äratuntava tahte vastaselt" ei vasta täielikult konventsiooni artiklis 36 nõutud mittekonsensuslike seksuaalsete tegevuste kriminaliseerimise standardile, eriti selle lõike 2 nõudele, et nõusolek tuleb anda vabatahtlikult, lähtudes isiku vabast tahtest, mida hinnatakse ümbritsevate asjaolude kontekstis. GREVIO hinnangul tähendab see näiteks, et Saksamaa kriminaalkodeksi § 177 sõnastus ei pruugi lubada süüdistuse esitamist juhtudel, kui ohver jääb passiivseks, kuid ei nõustu. Selleks, et tegu oleks Saksamaa seaduste järgi karistatav, peab ohver oma tahtevastasust sõnaliselt või muul viisil väljendama. See omakorda tähendab, et kriminaalmenetluses keskendutakse pigem ohvri kui süüdistatava tegudele, luues ruumi soostereotüüpidele ja vägistamismüütidele. GREVIO toob siinkohal välja, et nagu nad on ka teistes aruannetes märkinud, näitavad vägistamisohvrite seas läbiviidud seksuaaltrauma neurobioloogia uuringud, et "tardumine" (nn "tooniline liikumatus") on kannatanute tavaline traumareaktsioon⁴⁷.

GREVIO võtab artikli 36 rakendamisele antud hinnangu kokku sellega, et *julgustab Saksamaa ametivõime jälgima ja täiendavalt hindama uute seksuaalsete enesemääramise vastaste sätete, eelkõige Saksa karistusseadustiku § 177 rakendamist, eesmärgiga viia oma siseriiklik nõusoleku määratlus veelgi enam vastavusse Istanbuli konventsiooni artikli 36 lõikes 2 esitatud määratlusega*⁴⁸.

Istanbuli konventsiooni artikli 36 sõnastuse, konventsiooni seletuskirja teksti, erinevate konventsiooni osalisriikide kohta koostatud GREVIO hindamisaruannete, konventsiooniosaliste komitee poolt tehtud soovitude ning ka muude temaatiliste Euroopa Nõukogu väljaannete pinnalt saab järeldada, et JAH-mudel vastab kõige paremini Istanbuli konventsiooni regulatsioonile. Saksamaa näitel saab väita, et ei-mudel ei pruugi olla Istanbuli konventsiooniga täiel määral kooskõlas.

Registreeritud seksuaalkuritegude arv Eestis

Justiitsministeeriumi andmetel ([Kuritegevus Eestis 2023](#)⁴⁹) on registreeritud seksuaalkuritegude⁵⁰ arv aastate jooksul kasvanud. 2023. aastal registreeriti Eestis 731 seksuaalkuritegu, millest vägistamisi oli 191. Tuleb märkida, et suure osa registreeritud seksuaalkuritegudest moodustavad laste vastu toime pandud registreeritud seksuaalkuriteod (2023. aastal 87% kõigist registreeritud seksuaalkuritegudest).

⁴⁶ Euroopa Nõukogu (2022). GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) GERMANY, lk 71, punkt 251, <https://rm.coe.int/report-on-germany-for-publication/1680a86937>, vaadatud 12.12.2024

⁴⁷ Ibid, punkt 252.

⁴⁸ Ibid, punkt 253.

⁴⁹ Kuritegevus Eestis 2023. Justiitsministeerium. <https://www.just.ee/kuritegevus2023/seksuaalkuriteod/>. Vaadatud 22.11.2024.

⁵⁰ Karistusseadustiku §-d 141-145¹, 175¹, 178-179.

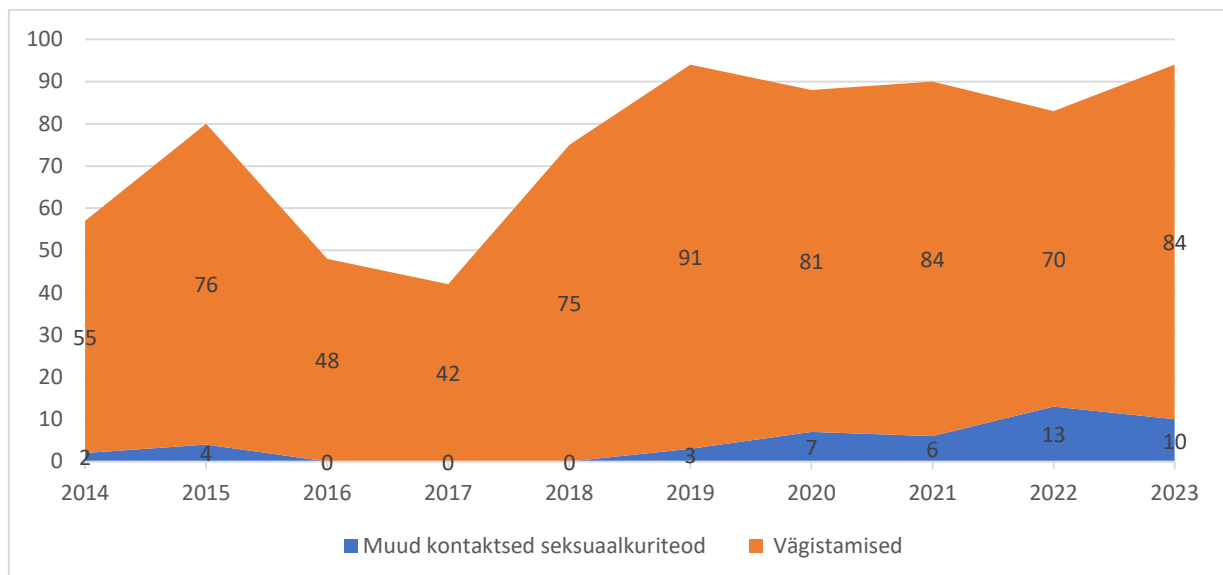
Kõigist registreeritud seksuaalkuritegudest kontaktseid seksuaalkuritegusid registreeriti kokku 426. (Kuritegevus Eestis 2023)

Täiskasvanute suhtes toime pandud registreeritud kontaktsete seksuaalkuritegude arv on aastate jooksul kasvanud (tabel 1). 2023. aastal registreeriti 94 täisealise kannatanuga kontaktset seksuaalkuritegu.

Tabel 1. Täiskasvanute suhtes toime pandud registreeritud kontaktset seksuaalkuriteod, sh vägistamised, aastatel 2014 -2023. Allikas: Justiitsministeerium

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Täisealise kannatanuga registreeritud kontaktset seksuaalkuriteod kokku	57	80	48	42	75	94	88	90	83	94
neist vägistamised	55	76	48	42	75	91	81	84	70	84

Vägistamised moodustavad kõigist täiskasvanute vastu toime pandud kontaktsetest registreeritud kuritegudes suure osa: 2023. aastal 84 vägistamisjuhtumit (tabel 1, joonis 2).

Joonis 2. Täiskasvanute suhtes toime pandud registreeritud kontaktset seksuaalkuriteod, sh vägistamised, aastatel 2014 -2023. Allikas: Justiitsministeerium

Justiitsministeeriumi andmetel⁵¹ moodustavad täisealise kannatanuga kontaktsete seksuaalkuritegude puhul kannatanutest lõviosa naised: 2023. aastal oli üheksa kannatanut kümnest naised. Seksuaalkuritegude, sh vägistamiste hulka, mis tegelikkuses täiskasvanute vastu toime pannakse, aitavad hinnata elanikkonna hulgas läbiviidud uuringud.

Seksuaalvägivald ühiskonnas

Seksuaalvägivald on väga varjatud vägivallatüüp. Sotsiaalkindlustusameti hinnangul pöörduakse abi järele liiga vähe, kuigi [seksuaalvägivalda kriisiabikeskustesse](#) pöördujate arv on aja jooksul kasvanud (alates 2016. aastast, mil pöördus 43 ohvrit 223 pöördujani 2024. aasta novembri lõpuks). Üha enam pöörduakse abi järele ilma politseita ja iseseisvalt. Selles võib peegelduda ohvrite usaldus abistajate ja ka abisüsteemide suhtes.

⁵¹ Ibid.

Statistikaameti poolt 2023. aastal läbiviidud suhteuringu⁵² andmed näitavad, et täiskasvanud naiste hulgas on täiskasvanuna kogenud seksuaalset vägivalda iga viies naine (18%) ja 3% meestest. Intiimpartneri seksuaalset vägivalda on kogenud 9% naistest ning 1% meestest. Seksuaalvägivald on üks osa laiemast vägivalda mõistest⁵³. Vägivaldal on keskmisest rohkem kogenud noored naised vanuses 18–29 aastat ja kõige vähem naised, kes on juba vanemas eas (65–74 eluaastat)⁵⁴. Sama vanusproportsioon kehtib ka meeste puhul. Uuringu autori Jana Brunsi hinnangul peituvad põlvkondlikud erinevused vägivaldse käitumise erinevas tajumises – see, mida 50-60 aastat tagasi peeti justkui normaalseks, liigitub tänapäeval inimeste teadvuses vägivallaks.

Sotsiaalkindlustusameti poolt 2021. aastal läbiviidud uuringu⁵⁵ andmed 15-74aastase elanikkonna hulgas näitavad, et vähemalt üht tüüpi uuringus nimetatud seksuaalvägivalda oli viimase 12 kuu jooksul kogenud ligi 4% inimestest, sh umbes 2% on kogenud seksuaalvägivalda korduvalt. Kõige sagedamini kogeti sündi seksuaalsele tegevusele või nõustuti seksuaalse tegevusega hirmust võimalike tagajärgede ees. Seksuaalvägivalda olid kogenud nii naised kui ka mehed, kuid naiste seas oli kogenuid veidi rohkem. Nii mehed kui ka naised olid kõige sagedamini viimase seksuaalvägivalda teo kogenud praeguse partneri poolt toime pandud seksuaalvägivalda – neljandik vastanutest märkis toimepanijaks praeguse partneri. Seksuaalvägivalda kogenud naistest 23% märkis toimepanijaks endise elukaaslase ja 19% võõra inimese. Mehed märkisid sagedamini toimepanijaks tuttava (21% seksuaalvägivalda kogenud meestest). Seksuaalvägivalda olid sagedamini kogenud nooremad vastajad. Viimase aasta jooksul olid seksuaalvägivalda kogenud sagedamini inimesed, kes olid seksuaalset väärkohtlemist kogenud ka lapsena. (Sotsiaalkindlustusamet, 2021⁵⁶). Seoseid lapseas ja täiskasvanueas kogetud seksuaalse väärkohtlemise vahel on välja toonud mitmed teised rahvusvahelised uuringud (Tapin 2014⁵⁷; Wood jt 2023⁵⁸; Krahé jt 2023⁵⁹ jmt).

Nõusolekuseaduse mõju

Istanbuli konventsiooni vägivalda vähendavate ja kuriteoohvreid toetavate eesmärkide kõrval seati eesmärgiks vägivalda erinevate vormide kriminaliseerimine. Nõusolekuseaduse vastuvõtmine mõjutab kogu elanikkonda, seksuaalvägivalda uurimise ja menetlemisega seotud osapooli ning kannatanutele abi pakkuvaid institutsioone. Nõusolekuseaduse muudatus, mudelist sõltumata, mõjutab ohvreid, nendega kokkupuutuvaid spetsialiste, ohvriabitöötajaid, vaimse tervise spetsialiste, psühholooge, meditsiinitöötajaid jt ohvritega kokkupuutuvaid isikuid. Samuti vägivaldse käitumisega isikuid ning võimalikke seksuaalkuritegude toimepanijaid, aga ka nendega töötavaid spetsialiste, vanglasüsteemi ametnikke, sotsiaalse rehabilitatsiooniga tegelevaid asutusi ning muid spetsialiste ja vabatahtlikuid.

⁵² Statistikaameti statistika andmebaasi rubriigi Sotsiaalelu alarubriik Õigus ja turvalisus:

<https://andmed.stat.ee/et/stat>, vaadatud 12.12.2024.

⁵³ Vt Suhteuringus kasutatud mõistete määratlust Statistikaameti kodulehelt: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/metoodika-ja-kvaliteet/esms-metaandmed/40616#3-Statistika-esitus-2>, vaadatud 12.12.2024.

⁵⁴ Statistikaamet (2023). Seni suurim ja terviklikum suhteuring paljastab: Eesti inimene kogeb enim vägivalda just paarisuhtes. Uudis 11.10.2023 <https://www.stat.ee/et/uudised/seni-suurim-ja-terviklikum-suhteuring-paljastab-eesti-inimene-kogeb-enim-vagivalda-just-paarisuhtes>, vaadatud 21.11.2024.

⁵⁵ Sotsiaalkindlustusamet (2021). [Vägivalda kogemise uuring \(raport\)](#); [Vägivalda kogemise uuring \(esitlus\)](#).

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Tapin, N. (2014). Survivors of Child Sexual Abuse and Predictors of Adult Re-Victimization in the United States. *International Journal of Clinical Justice Sciences*, 9 (1).

⁵⁸ Wood, S., Bellis, M., Hughes, K., Quigg, Z., Butler, N. (2023). [Tackling Adverse Childhood Experiences \(ACEs\). State of the Art and Options for Action](#)

⁵⁹ Krahé, B., Schuster, I., Tomaszewska, P. (2023). [Pathways from childhood sexual abuse to sexual aggression victimization and perpetration in adolescence and young adulthood: a three-wave longitudinal study.](#)

Nõusolekuseaduse vastuvõtmine, mudelist sõltumata, avaldab otsest mõju õiguskaitseasutuste töötajatele – politseiuurijatele, menetlejatele, prokuröridele, kohtunikele. Samuti on seadusemuudatustega seotud massikommunikatsiooniettevõtted, mittetulundusühingud jt juriidilised isikud, kelle tegevus seondub seksuaalvägivalla ennetamise ja vähendamise ja. Ministriumid jt asutused ning organisatsioonid, kes tegelevad seksuaalvägivalla ennetamise ja selle vastase võitluse ning koordineerimisega, on seadusemuudatusega otseselt seotud.

Kuivõrd seadusemuudatus on suunatud eeskätt seksuaalvägivalla ohvrite paremale kaitsele ning avaldab mõju paljudele eluvaldkondadele, ei saa kavandatavale seadusemuudatusele üksi panna lootust, et see iseenesest inimestele paremaid suhtlemisoskusi õpetab või inimesi üksteise inimõigusi paremini austama paneb. On selge, et ainult karistusõiguse muutmisega eelöeldut ei saavuta. Kuid sarnaselt laste kehalise karistamise keelustamisega seadusandluses (vt vastavad lastekaitseaduse muutmisega seotud arutelud Eestis⁶⁰, kus muuhulgas peegeldati Põhjamaade kogemust, mille kohaselt suurenes laste kehalise karistamise hukkamõist ühiskonna väärtushinnangutes pärast selle selgesõnalist keelamist seaduses), kannab ka karistusseadustiku muutmine ühiskondlike hoiakute kujundamise pikaajalist eesmärki. Kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid nentisid, et kui karistusõigus vastandub ühiskondlikele hoiakutele, tekib sellest vastuolu. Samuti on leitud, et kuigi KarS ja kohtusüsteem tegelevad eeskätt seksuaalvägivalla järelmõju ja tagajärgedega, ei ole selle eesmärk võimalikult paljusid inimesi vanglasse saata, vaid vägistamiskuritegusid tulemuslikumalt ennetada, mistõttu on nõusolekuseaduse vastuvõtmise ja rakendamise seotud ühiskondlikud arutelud ennetuse vaatest olulisemadki (Hald, 2024⁶¹). Haldi hinnangul võib Taani ühiskonna näitel öelda, et pärast nõusolekuseaduse ümber toimunud ühiskondlike debatte ja arutelusid taipavad ohvrid kiiremini, et neid on rünnatud, ka siis, kui rünnak ei olnud füüsiliselt vägivaldne (Roosaar 2024)⁶².

Eestis läbiviidud uuringud (Sotsiaalkindlustusamet 2021⁶³, 2024⁶⁴) näitavad, et Eesti inimeste hoiakud seksuaalvägivalla ja vägistamisega seotud küsimustes kannavad endas valdavalt üksteise tahte austamist ja jõu kasutamise mittetolereerimist. Siiski peegeldavad andmed põlvkondadevahelisi erinevusi, mistõttu saab öelda, et erinevatel ajastutel kehtinud arusaamad, tavad ja kombad mõjutavad ühiskonnaliikmete hoiakuid seksuaalse enesemääramise õigusega seotud küsimustesse. Sotsiaalkindlustusameti poolt 15-74aastase elanikkonna hulgas läbiviidud vägivalla kogemise uuringus (2021)⁶⁵ osalejatest nõustus suur osa (64%) sellega, et meedias seksuaalse väärkohtlemise juhtumite arutamine aitab kaasa väärkohtlemise ennetamisele. Nõusolekuseaduse ettevalmistavatel kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid rõhutasid paralleele lähisuhtevägivallaga seotud hoiakute muutumisega, mille puhul süstemaatiline teadlikkuse tõstmine on hõlbustanud selle uurimist ja

⁶⁰ Vt nt Õiguskantsleri avalik pöördumine sotsiaalministri poole 2013. aastal laste kehalise karistamise keelustamiseks. <https://www.oiguskantsler.ee/et/%C3%B5iguskantsleri-avalik-p%C3%B6%C3%B6rdumine-sotsiaalministri-poole-laste-kehalise-karistamise-keelustamiseks>, vaadatud 09.12.2024.

⁶¹ Hald, H. (2024). President Kaljulaidi Fondi korraldatud nõusolekuseaduse foorumi ettekanne. <https://kerstikaljulaid.ee/m/uritus/eksperdid-eesti-on-valmis-uhiskondlikuks-kokkuleppeks-seksuaalkuritegude-kasitlemiseks-nousolekupohiselt/>, vaadatud 07.12.2024.

⁶² Roosaar, G. (2024). Helle Hald: Taanis peab vägistamisohvritel esimesest hetkest olema advokaadi tugi. - <https://feministeerium.ee/helle-hald-taanis-peab-vagistamisohvritel-esimesest-hetkest-olema-advokaadi-tugi/>, vaadatud 10.12.2024.

⁶³ Sotsiaalkindlustusamet (2021). [Vägivalla kogemise uuring \(raport\)](#) ; [Vägivalla kogemise uuring \(esitlus\)](#), vaadatud 22.11.2024.

⁶⁴ Sotsiaalkindlustusamet (2024). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-04/Eesti%20elanikkonna%20teadlikkuse%20uuringu%20soop%C3%B5hise%20v%C3%A4givalla%20ja%20inimkaubanduse%20valdkonnas.pdf>, vaadatud 22.11.2024.

⁶⁵ Sotsiaalkindlustusamet (2021). [Vägivalla kogemise uuring \(raport\)](#) ; [Vägivalla kogemise uuring \(esitlus\)](#).

menetlemist. Sooviti, et ka vägistamise teemal toimuks lähisuhtevägivalla või ka muude inimeste turvalisusega seotud teemadega (näiteks turvavöö kasutamine) samasugune pidev avaliku arvamuse mõjutamine. Ühiskondliku diskussiooni tekkimisel suureneb teadlikkus seksuaalvägivallast ja seega ka abi otsijate arv, ohvrid ei jää enam oma murega üksi ja julgevad pöörduda abi küsima. Inimeste valmisolek sekkuda ning vägivalla teemal kõneleda aitab murda väärkohtlemist ümbritsevat vaikust ning pikas plaanis vähendada vägivalda. Valdkonna ekspertidega peetud nõusolekuseaduse väljatöötamisega seotud kaasamiskohtumistel rõhutasid kõik osalejad, et oluline on tõsta inimeste teadlikkust seksuaalse enesemääramise õigustest ja põhimõtetest ning üksteisega suhtlemise tähtsusest. Seda saab kujundada eeskätt laiema ühiskondliku teavitustöö, täiendkoolituste ja haridussüsteemis pakutava süsteemse õppe kaudu.

Mõju põhiõigustele ja õiguste tagamisele (sh õigusemõistmine ja kohtute tegevus)

Inimese üks põhiõigusi on seksuaalne enesemääramisõigus⁶⁶, s.o õigus vabalt valida, kas, kellega, millal ja mil viisil seksuaalvahekorda astuda (Tamm, Ploom 2011⁶⁷).

Oja (2022⁶⁸) toob välja, et seksuaalõigused konstrueeritakse tunnustatud inimõiguste kaudu – neid kaitsevad õigus elule, diskrimineerimise keeld, piinamise ja alaväärse kohtlemise keeld. Oja märgib, et inimõiguste jõud peitub „võimes mõjutada olemasolevaid ühiskondlikke suhteid ja võimustruktuure“ ning selles, kuidas inimõiguste abil on võimalik saavutada „tunduvalt teistsugune mõtteviis ühiskonnas esinevaid võimusuhteid ja ebavõrdsust puudutavas“ (Oja 2022, viidates Yaminile 2016⁶⁹).

Justiitsministeeriumi tellitud ohvriuringu (2024)⁷⁰ andmed näitavad, et üheksa inimest kümnest toetavad Eestis väidet, et seksuaaltegevustes peaksid mõlemad osapooled veenduma, et partner on selle tegevusega nõus: 65% vastanute arvates peab nõusolekus veenduma ja selleks peaks partneri käest nõusolekut küsima; 26% vastajatest leiab, et nõusolekus peab veenduma, kuid selle tajub üldjuhul ära, nõusolekut küsida pole vaja. Vaid 3% vastajate arvates ei pea veenduma ning seni kuni partner pole öelnud, et ta ei ole nõus, saab nõusolekut eeldada. 6% vastanutest ei osanud oma arvamust öelda.

Seksuaal- ja reproduktiivõiguste kaitsel on üks suuremaid katsumusi võitlus stereotüüpsete hoiakute vastu (Oja, L. 2022⁷¹). Viidates Rebecca J. Cooki ja Simone Cusacki selgitusele (Cook, R. J., Cusack, S.,

⁶⁶ Kui suguühete mõiste määratlemine ei ole keeruline, võib see olla keeruline muu sugulise iseloomuga teo osas, mille puhul seksuaalne enesemääramise õigus samuti avaldub (Truu, 2016).

⁶⁷ Tamm, K., Ploom, T. (2011), Seksuaalse enesemääramise eapiiri muutmise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüsi talitus. Justiitsministeerium.
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/seksuaalse_enesemaaramise_eapiiri_muutmise_analuus.pdf. Vaadatud 21.11.2024.

⁶⁸ Oja, L. (2022). Seksuaal- ja reproduktiivõigused. Peatükk 21. Inimõiguste raamat. Õiguskantsleri Kantselei.
<https://www.inimoigusteraamat.ee/raamat/inimoiguste-raamat/21-seksuaal-ja-reproduktiivoigused>. Vaadatud 21.11.2024

⁶⁹ Oja, L., Yamin, A. E. „Woman“ in the European Human Rights System: How Is the Reproductive Rights Jurisprudence of the European Court of Human Rights Constructing Narratives of Women’s Citizenship? – Columbia Journal of Gender and Law 2016/32 (1).

⁷⁰ Justiitsministeerium (2024). Ohvriuring. *Avaldamisel*.

⁷¹ Oja, L. (2022). Seksuaal- ja reproduktiivõigused. Peatükk 21. Inimõiguste raamat. Õiguskantsleri Kantselei.
<https://www.inimoigusteraamat.ee/raamat/inimoiguste-raamat/21-seksuaal-ja-reproduktiivoigused> Vaadatud 21.11.2024

2010⁷²), selgitab Oja (2022⁷³), et stereotüüpi tuleb mõista kui „üldistatud hoiakut või eelarvamust konkreetseesse rühma kuuluvatel isikutel olevate omaduste või tunnuste või rollide kohta, mida kõnealused isikud täidavad või peaksid täitma. Kaire Tamm⁷⁴ märgib, et vägivallaga seotud hoiakute tundmine on oluline, et mõista, millised tegurid võivad ühiskonnas vägivalla levikut mõjutada ning aitavad leida konkreetseid sihtrühmi, kes võivad olla vägivalla suhtes vastuvõtlikumad ning kellele tuleks enim ennetustegevusi suunata.

Oja (2022⁷⁵) nendib, et kui naiste seksuaalõigusi rikutakse, on sageli põhjuseks naise keha, seksuaalsuse ja rollidega seotud hinnangud. Sotsiaalkindlustusameti 2024. aasta uuringuandmed⁷⁶ näitavad, et 2014.⁷⁷ ja 2016.⁷⁸ aasta andmetega võrreldes on vähenenud nende Eesti inimeste osakaal, kelle arvates naised põhjustavad ise oma riietusega vägistamise ohvriks langemist (2014. aastal 47%, 2016. aastal 42%, 2024. aastal 38%). Valdav osa elanikkonnast ei nõustu väitega, et „Tihtipeale on seksuaalvägivalla ohvrid juhtunud ise osaliselt süüdi“: 47% Eesti inimestest ei nõustu üldse ja 25% pigem ei nõustu selle väitega. Siiski on ka neid, kes nõustuvad väitega, et seksuaalvägivalla ohvrid on juhtunud ise osaliselt süüdi: 22% Eesti inimestest on sellega pigem ja 5% täiesti nõus. Andmetest peegeldub erinevate põlvkondade hoiakute erinevusi selles küsimuses: 65aastaste ja vanemate Eesti inimeste hulgas on rohkem neid vastajaid, kes nõustuvad, et naised põhjustavad ise oma riietusega vägistamise ohvriks langemist. Samuti neid, kes leiavad, et tihtipeale on seksuaalvägivalla ohvrid juhtunud ise osaliselt süüdi. Ja ka neid, kes nõustuvad väitega, et kui füüsilist vastupanu ei osutata, ei saa tegemist olla vägistamisega.

Eelnev peegeldab selgelt, et seksuaalse vägivallaga seotud hoiakuid ja teadlikkus erinevad põlvkonniti.

Nõusolekuseaduse puhul on oluline ohvritega kokkupuutuvate institutsioonide teadlik ja ohvrit toetav suhtumine, sh taasohvristamisest hoidumine. Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) on 27. mail 2021. aastal kohtuasjas *J. L. v. Italy* tehtud otsuses (EIK kohtuasi nr 5671/16⁷⁹) manitsenud, et kohtud peaksid vältima seksistlike stereotüüpide taasesitamist kohtuotsustes, vähendamaks soopõhist vägivalda ja naiste sekundaarset ohvristamist, hoidudes süütunnet tekitavatest ja hinnanguid andvatest kommentaaridest, mis takistavad ohvritel usalduse tekkimist kohtusüsteemi vastu.

⁷² Cook, R. J., Cusack, S. (2010). *Gender Stereotyping: Transnational Legal Perspectives*. University of Pennsylvania Press, lk 9.

⁷³ Oja, L. (2022). *Seksuaal- ja reproduktiivõigused*. Peatükk 21. Inimõiguste raamat. Õiguskantsleri Kantselei. <https://www.inimoigusteraamat.ee/raamat/inimoiguste-raamat/21-seksuaal-ja-reproduktiivoigused> Vaadatud 21.11.2024

⁷⁴ Tamm, K. (2024). *Uuring: Eesti elanike teadlikkus perevägivallast ja inimkaubandusest on kasvanud*. – Sotsiaalkindlustusamet 27.04.2024. <https://www.palunabi.ee/et/artiklid/uuring-eesti-elanike-teadlikkus-perevagivallast-ja-inimkaubandusest-kasvanud>, vaadatud 05.12.2024.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Sotsiaalkindlustusamet (2024). *Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas*. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-04/Eesti%20elanikkonna%20teadlikkuse%20uuring%20soop%C3%B5hise%20v%C3%A4givalla%20ja%20inimkaubanduse%20valdkonnas.pdf>. Vaadatud 22.11.2024.

⁷⁷ TNS EMOR (2014). *Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas*. Uuringu aruanne. Tellija Sotsiaalministeerium. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/3416ec3c-3a5b-409d-a82c-a7dbfbbe36e3/content>, vaadatud 05.12.2024.

⁷⁸ TNS EMOR (2016). *Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas 2016*.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/eesti_elanikkonna_teadlikkus_e_uuring_soopohise_vagivalla_ja_inimkaubanduse_valdkonnas_2016.pdf, vaadatud 05.12.2024.

⁷⁹ EIKo 27.05.2021, 5671/16, *J. L. vs Itaalia*.

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analyys/18789. Vaadatud 21.11.2024

Kanada justiitsüsteemi avaldatud raporti (2019)⁸⁰ autorite hinnangul on seksuaalse väärkohtlemisega seotud mitmeid müüte ja väärarvamusi, nt et seksuaalvägivalla kannatanu peaks käituma teatud ootuspärasel viisil, sh nt otsima kohe abi ja väljendama oma traumeeritust emotsionaalselt. Raporti autorite hinnangul on oluline justiitsüsteemi teadlikkus ohvritega traumateadlikult töötada, sh ei ole põhjendatud jaotada vägistamisi kergemateks ja raskemateks lähtuvalt vaid kannatanu traumajärgsetest reaktsioonidest või nende puudumisest (Haskell, Randall 2019⁸¹).

Seksuaalvägivald on isikuvastane traumasündmus, mida ohvril on keeruline taluda, sest see puudutab inimese identiteeti, ohustab tema mina-pilti ja eneseväarikust. Inimestevahelise vägivalla keskmes on inimõiguste põhiväärtused, mis seksuaalvägivalla kaudu uskumusi usaldusväärsest ja inimlikkusest lõhuvad. Seetõttu on oluline, et karistusõigus sellele asjakohaselt reageeriks.

Lõhmus (2015)⁸² on öelnud, et kui õigusnormi adressaadiks on kodanikud, siis õigusselguse põhimõtte sihtrühmaks on seaduse või muu õigusakti sõnastajad, eelkõige õigusakti projekti koostajad. Lõhmuse sõnul tuleb õigusaktid sõnastada selgelt ja arusaadavalt, et isikul oleks võimalik – vajadusel koos asjakohase nõustamisega – oma käitumist kujundada ja asjaolusid arvestades mõistikul määral ette näha tagajärgi, mida tema tegevus võib kaasa tuua (Lõhmus 2015)⁸³. Seejuures peab õigusakt olema selge, ühetähenduslik ja täpne, mis aga keele ebatäpsuse tõttu pole alati võimalik ja jätab seetõttu normi mõtestamise normi kohaldajale ja tõlgendajale, eelkõige kohtule, sh Riigikohtule (Lõhmus 2015)⁸⁴. Ka mudelivaliku pinnalt KarS-i muudatusi sõnastades tuleb mh otsustada, kas sõnastada nõusolekupõhisus pigem lakooniliselt ja üldiselt või pikemalt ja detailsemalt lahti kirjutatuna.

Nõusolekuseaduse mudelite üle arutledes leidsid kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid, et sõltumata mudelivalikust, jääb kuritegude uurijate ja menetlejate töö samaks – nende ülesandeks on jätkuvalt välja selgitada, mis toimus. Muuhulgas tähendab see ka seda, et mudelist sõltumata peab ohver ütlushi andma. Siiski toodi ekspertide poolt mudelite ohvri vaatest lähtuval võrdlemisel välja, et JAH-mudel on kannatanule emotsionaalselt lihtsam (vt ka Praxise uuring 2024⁸⁵). Ekspertide arvates võiks see julgustada ohvreid rohkem pöörduma ja toimunust teada andma, aga ka suurendada ohvrite valmisolekut kohtusse minna. Arvati, et JAH-mudeli puhul võiksid politsei poole rohkem hakata pöörduma need ohvrid, kelle suhtes füüsilist vägivalda pole tarvitatud, kes ei ole saanud ise mingil põhjusel vastu hakata, keda on ära kasutatud.

Seksuaalkuritegude menetlejad töid kaasamiskohtumistel välja, et mudelivalikust sõltumata on neil vaja defineerida nii „jah“ kui ka „ei“ tähendus. Aruteludes rõhutati, et ühtmoodi raske on tõlkida nii seda, millal „jah“ tähendab „jah“-i kui ka seda, millal „ei“ tähendab „ei“-d. See tähendab ühtlasi, et tõendamine on keeruline mõlema mudeli korral. Arutlejad viitasid stereotüübile, mille kohaselt võib „jah“-ütleva näida kergemeelsete elukommetega inimesena, mistõttu öeldakse „ei“, kuid samas ootab ütleva selle tõlgendamist hoopis „jah“-na. Tõlgendamise seoses toodi seksuaalkuritegude menetlejate poolt keerulisena välja olukorrad, kus algselt üheselt mõistetav „jah“ võib ühel hetkel muutuda „ei“-ks. Kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid rõhutasid, et igal juhul on oluline, et inimesed oleksid omavahel toimuva osas üksmeelel, kuid arvestaksid, et keeldumine võib toimuda ka

⁸⁰ Haskell, L., Randall, M. (2019). [The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims](#), vaadatud 12.12.2024

⁸¹ Ibid.

⁸² Lõhmus, U. (2015). Põhiseaduslik õigusselguse põhimõte. – Õiguskeel 4/2015, 1-4. <https://www.just.ee/media/257/download>, vaadatud 05.12.2024.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Tinn, M., Järviste, L., Teidla-Kunitsõn, G. ja Sepper, M-L (2024). Seksuaalvägivalla kohtueelne uurimine. Mõttekoda Praxis. <https://www.praxis.ee/uploads/2024/03/Seksuaalvagivalla-kohtueelne-uurimine.pdf>, vaadatud 08.12.2024

siis, kui nõusolek on algselt olemas. Nenditi, et kehakeelt võib olla keeruline tõlgendada nii asjaosalistel endil kui hiljem menetluse käigus menetlejatel.

Kultuuriline ja keskkonna mõju (sh mõju välissuhetele, koostööle riikide ja organisatsioonidega, Eesti kodanike kaitse välisriikides)

Rahvusvaheliste ja välissuhete kontekstis on nõusolekuseaduse vastuvõtmisel mudelist olenemata positiivne mõju, sest selle otsusega astub Eesti riikide hulka, kes on otsustanud kriminaalõiguse Istanbuli konventsiooniga kooskõlla viia ning astuda välja riikide hulgast, kus kehtivad sunni- või vägivallapõhised seadused vägistamisega seoses (nt Venemaa, Serbia, Ungari, Rumeenia, Poola, Bulgaaria jmt). Nõusolekuseaduse vastuvõtmine mudelist sõltumata avaldab üldist mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele eelkõige kuritegevuse, sh seksuaalvägivallaga võitlemise ning sisejulgeoleku kujundamise kaudu. Riigi julgeolekule avalduva mõju hindamisel tuleb arvesse võtta isikute õigusi kriminaalmenetluses (PS § 24). Mõju välissuhetele tuleneb rahvusvaheliste kohustuste täitmisest. Nõusolekuseaduse vastuvõtmine aitab luua rahvusvahelist kuvandit Eestist kui inimõigusi austavast kaasaegsest riigist.

Nõusolekuseaduse ettevalmistavatel kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid rõhutasid, et kuivõrd Eesti inimesed liiguvad palju riikides, kus kehtib JAH-mudel, sh nt Põhjamaades, sobiks Eestile kultuuriliselt JAH-mudeli valik, et inimeste väärtusruumi lähiriikidega ühtsena hoida. Arutleti selle üle, et olukorras, kus eeldatakse nõusolekut seni, kuni pole „ei-d“ väljendatud, kannab endas teise inimese subjektiivsete õiguste eiramist. Nõusolekuseaduse eelnõu kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid rõhutasid, et kuni nõusoleku väljendamiseni tegelikult nõusolek puudub – vaikimist ei tohi ega saa lugeda nõusolekuks. Nõusolekut ei saa eeldada, vaid see tuleb seksuaalsest tegevusest huvitatud osapool(t)el enne tegutsema asumist välja selgitada. Leiti, et aeg on kujundada inimeste vahel üksteisega suhtlemist eeldav kultuuriruum, kus üksteise soovid ja arvamused välja selgitatakse nii enese kui kaaslase õigustega arvestamiseks.

Kaasamiskohtumistel osalejad leidsid, et kuigi olukordi, kus inimene oma vastumeelsust ei väljenda, võidakse tõlgendada nõustumisena, ei peaks see nii olema. Leiti, et sellist kultuuriruumi tuleb igal juhul muuta ja iga inimene peaks saama oma arvamust väljendada, olgu siis keeldumise või nõustumise kaudu.

Ei-mudeli üle arutledes leiti kaasamiskohtumistel, et „ei“ on lühem öelda ja võiks teisele poolele olla selgemini mõistetav. JAH-mudeli puhul leiti, et tahte olemasolul on „jah“-i lihtne öelda. Samas toodi välja, et ka JAH-mudeli raames on alati võimalik öelda „ei“, sest JAH-mudel on laiem ja sisaldab endas EI-mudelit. Leiti, et mitteverbaalset „ei“-d võib olla raske tõlgendada. Sama toodi välja ka „jah“-i puhul. Eksperdid rõhutasid võimalust, et nii „ei“ kui „jah“ võivad kanda Eesti kultuuriruumis valesti tõlgendamise võimalusi. Näiteks toodi näiteid, et viisakusest öeldud „ei“-d võidakse tõlgendada või ka mõelda „jah“-na (nt toodi välja stereotüüp, mille kohaselt naisel ei sobi öelda „jah“, mistõttu naise „ei“-d võib tõlgendada „jah“-na). Leiti, et sõltumata mudelivalikust peab sellega kaasnema selge kommunikatsioon, et nii „ei“ kui ka „jah“ tähendavad täpselt neid sõnu ja kannavad neid mõtteid, mitte midagi muud. Rõhutati, et igal juhul tuleb inimesi omavahel suhtlema suunata. Samuti rõhutati piiride seadmise ning seatud piiride austamise olulisust.

Kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid märkisid, et EI-mudeli valinud riikides mudelivaliku järgselt olulisi muutusi seksuaalvägivalla, sh vägistamisega seotud kuritegevuses ei täheldatud, mis võib olla peegelduseks mudelieelse olukorra jätkumisest, kus ohvrid ei pöördu abisaamiseks ametivõimude

poole (nt Saksamaa; vt ka Weißer, B. ettekanne 2024⁸⁶). Samas kui JAH-mudeli valinud riikides on vägistamisega seotud pöördumiste arv kasvanud (nt Taani, Rootsi; vt ka Andresen, L., E. ja Wingender, A. M. ettekanne 2024⁸⁷). Loomulikult ei ole kaebuste arvu suurenemine omaette eesmärgiks, ent samamoodi ei ole soovitatav olukord, kus seaduse sõnastus heidutab ohvreid õiguskaitseasutuste poole pöördumast seetõttu, et nad kahtlevad, kas nad ikka piisavalt selgelt oma vastumeelsust väljendasid.

Kaasamiskohtumistel osalenud ekspertide hinnangul toodi EI-mudeli puhul välja mitmeid võimalikke negatiivseid mõjusid ohvritele. Kuivõrd EI-mudeli puhul eeldatakse inimese vaikivat nõusolekut seni, kuni pole selgelt vastupidist väljendatud, tunnevad seksuaalkuritegude ohvrid endal süüd, et nad ei saanud või ei suutnud öelda või väljendada oma „ei“-d. Teaduskirjandus⁸⁸ toob selle põhjusena välja mitmeid olukordi, milles inimese teadvus ellujäämisrežiimile lülitub ja seetõttu rakendatud vaimsele või füüsilisele jõule või survele allutakse. Näiteks, kui tegemist on ohvri jaoks võimu-, sõltuvuse-, ohu- või mõne muu, nt ootamatu olukorraga, on haavatavamal osapoolel keeruline oma „ei“-d väljendada: hirmust oma elu või tervise pärast loobutakse vastupanu osutamisest. Ka väljapressimise korral on ohvril keeruline öelda „ei“. Ekspertid tõid ka näiteid, kus „ei“ ütlemine võib suurendada vägivalda kasutamist ohvri suhtes, sh tingida seksuaalrännakuid. Ekspertid tõid kaasamiskohtumistel ka mitmeid näiteid sellest, kuidas jooles olekus inimesed ei suuda oma vastumeelsust väljendada ega „ei“ öelda. Ka tardumise puhul ei ole inimesel võimalik öelda „ei“. Samuti on ühiskonnas mitmeid haavatavaid grupe, kes pole võimelised toimuvat adekvaatselt hindama ja enda kaitseks ise välja astuma (nt psüühikahäiretega inimesed). Nii võib juhtuda, et seksuaalründe objektiks langeb keegi, kelle võime „ei“ öelda või muul moel oma vastupanu väljendada, on nõrk ning seeläbi jääb nende seksuaalse enesemääramise õigus kaitseta. EI-mudeli puhul rõhutati ekspertide poolt ohvrite süütunde seost ka Eesti ühiskonnas levinud ohvrit süüdistavate hoiakutega, mille kohaselt ohver on ise oma käitumisega tekkinud olukorra põhjustanud ja selles süüdi (vt ka nt Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2021⁸⁹; Sotsiaalkindlustusameti uuring 2024⁹⁰).

JAH-mudeli ühe tugevusena nägid kaasamiskohtumisel osalenud eksperdid võimalust stereotüüpide muutmiseks. Nii toodi välja, et kui EI-mudel kannab stereotüüpi, mille puhul mees domineerib, siis JAH-mudel toetab mõlema osapoolte võrdsust ja loob seeläbi ka soolist võrdõiguslikkust. JAH-mudeli toetusena toodi välja, et see toetab kehalist autonoomiat ja väärtustab inimõigusi. Ekspertide arvates ennetab JAH-mudel seksuaalrännakuid ning muudab hoiakuid, nagu oleks kellelgi õigus nõuda või eeldada seksi. Ekspertid rõhutasid, et mõistagi on selliste muutuste saavutamine võimalik ainult koos ühiskonna teadlikkuse kasvuga. Rõhutati vajadust parandada inimeste teadmisi inimõiguste

⁸⁶ Weißer, B. (2024). Sexual Assault in German Criminal Law. Ettekanne Kersti Kaljulaidi Fondi korraldatud nõusolekuseaduse foorumil. <https://kerstikaljulaid.ee/m/uritus/ekspertid-eesti-on-valmis-uhiskondlikuks-kokkuleppeks-seksuaalkuritegude-kasitlemiseks-nousolekupohiselt/>, vaadatud 07.12.2024.

⁸⁷ Andresen, L., E., Wingender, A. M. (2024). Rape in Eastern Denmark before and after the consent-based rape law. Ettekanne Kersti Kaljulaidi Fondi korraldatud nõusolekuseaduse foorumil, <https://kerstikaljulaid.ee/m/uritus/ekspertid-eesti-on-valmis-uhiskondlikuks-kokkuleppeks-seksuaalkuritegude-kasitlemiseks-nousolekupohiselt/>, vaadatud 07.12.2024.

⁸⁸ Rubin, D., C., Bell, C., F. (2023). Tonic immobility (freezing) during sexual and physical assaults produces stronger memory effects than other characteristics of the assaults. *Memory*, 31 (5), lk 678–688.

⁸⁹ Hämmäl, J., Meior, M., Varblane, A. (2022). Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2021. Lõpparuanne. Kantar Emor. <https://sm.ee/sites/default/files/documents/2022-12/Soolise%20v%C3%B5rd%C3%B5iguslikkuse%20monitooring.%20L%C3%B5pparuanne.pdf>, vaadatud 26.11.2024.

⁹⁰ Sotsiaalkindlustusamet (2024). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-04/Eesti%20elanikkonna%20teadlikkuse%20uuring%20soop%C3%B5hise%20v%C3%A4givalla%20ja%20inimkaubanduse%20valdkonnas.pdf>, vaadatud 05.12.2024.

põhimõtetest, mida tegelikult juba varakult lastele õpetatakse – õigus kehalisele puutumatusel, õigus oma arvamuse väljendamisele, õigus turvalisusele ja kaitsele. Samuti toodi välja, et sõltumata mudelivalikust on oluline õpetada inimestele omavahelist lugupidavat suhtlemist ja vastastikust arvamuste austamist.

Sotsiaalne mõju

Nõusolekuseaduse rakendamisel võib eeldada sotsiaalset mõju eelkõige inimeste turvalisusele ja tervise kaitsele. JAH-mudeli puhul võib teiste riikide eeskujul oodata ohvrite pöördumiste suurenemist, samas kui EI-mudelit valides samaväärset muutust ette näha pole. Suurem pöördumiste arv mõjutab ohvreid abistavate süsteemide koormust ja suutlikkust pöördujatele vajalik abi ja tugi tagada. Kokkuvõttes võib eeldada, et kui „JAH“-mudeligas pöördujate hulk kasvab, on ühiskonnas proportsionaalselt ka rohkem neid vägistamise ohvreid, kes vajalikku abi ja tuge pöördumise kaudu saavad.

Mõju rahvatervisele, tervishoiukorraldusele

Seksuaalvägivalda ulatuslik negatiivne mõju tervisele on põhjalikult uuritud ja samuti on teada, et see ilmneb aastate jooksul pärast seksuaalvägivalda toimumist. Andmed⁹¹ näitavad, et seksuaalvägivalda kogenud inimestel esineb seksuaalvägivalda mittekogenud inimestega võrreldes enam depressiooni, ängi, kroonilist väsimust, posttraumaatilist stressihäiret ja enesetapukatseid. Seksuaalvägivalda mõjud võivad avalduda nii käitumuslikes sümptomites⁹², emotsionaalsetes reaktsioonides⁹³, kehalistes ja füsioloogilistes reaktsioonides⁹⁴, seksuaal- ja reproduktiivsüsteemi probleemides, traumaatilises psüühilises kriisis⁹⁵, dissotsiatiivsetes sümptomites⁹⁶, sotsiaalsetes tagajärgedes⁹⁷ jpm (Eesti Seksuaaltervise Liit, 2018⁹⁸). See mõjutab inimeste heaolu ja toimetulekut tervikuna.

⁹¹ Carlsson, A. C., Owen, U., Rajan, G. (2022). [Sexual violence, mental health, and suicidality—Results from a survey in cooperation with idea-driven organizations and their social media platform followers](#) Health Science Reports. doi:10.1002/hsr2.973

⁹² Ohvritel ilmneb sageli ebatavalisi käitumuslikke sümptomeid, näiteks vältimiskäitumist, üliväsimust (otsitakse obsessiivselt ohumärke), kergesti ehmumist, sõltuvuskäitumist, une- ja söömishäireid, muutusi hügieeniharjumustes (suurenenud hõivatus puhtusest või vastupidi, enese eest hoolitsemise vähenemine), ebatavalisi hoiakuid ja kummalist käitumist. Riskikäitumine hõlmab peamiselt vähenenud haiguste ennetamist, suurenenud alkoholitarbimist, narkootiliste ainete tarvitamist, suitsetamist, regulaarse tervisekontrolli puudumist.

⁹³ Nt hirm, ärevus, ängistus, depressioon, häbi, süütunne, viha, eufooria, apaatia.

⁹⁴ Psühholoogilised kannatused võivad viia füsioloogiliste sümptomite tekkimiseni või vallandada somaatilisi haiguseid. Somatoformseid häireid iseloomustavad füüsilised kaebused, mis tunduvad olevat somaatilist päritolu, kuid ei leia diagnostilist kinnitust. Teisisõnu, patsient kannatab füüsiliste vaevuste all ilma, et oleks tegemist mingi füüsilise häirega

⁹⁵ Psüühiline tasakaaluseisund lööb kõikuma, kui tekib mingi ootamatu olukord, mille valitsemiseks tavapärastest kohanemismehhanismidest ei piisa. Kriisilukorrale on omane ebakindlus tuleviku suhtes; turvatunde seisukohalt oluline tuleviku ennustatavus kaob.

⁹⁶ Dissotsiatsiooni ehk reaalsusest irdumist võib näha kui inimese tahtmatut katset kaitsta end stiimuli eest, mis on liiga valus või hirmutav. Isik võib kogeda subjektiivselt ka emotsionaalset tuimenemist või emotsionaalsete reaktsioonide puudumist olukorras, kus emotsionaalsed reageeringud on tavapärased.

⁹⁷ Traumast tingitud psühholoogiliste sümptomite tagajärjel on halvenenud inimese sotsiaalne toimetulek (tegutsemine, suhtlemine, koostöö). Emotsionaalne kaugenemine või liigne sõltuvus pereliikmetest ja sõpradest, ärrituvus, ründav käitumine, huvide langus ja entusiasmi vähenemine. Psühholoogilised tagajärjed võivad häirida või takistada inimesel täita oma igapäevakohustusi ja tööülesandeid, mille tulemusel väheneb tavapärane rahaline sissetulek.

⁹⁸ Eesti Seksuaaltervise Liit (2018). Seksuaalvägivald. Teadlikkuseks, toimetulekuks ja ennetuseks. https://seksuaaltervis.ee/wp-content/uploads/2021/01/2018_09_13_ESTL_Seksuaalv_givald.pdf, vaadatud 10.12.2024.

Kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid rõhutasid vaimse tervise abi kättesaadavuse parandamise olulisust.

Mõju soolisele võrdõiguslikkusele ja ühiskonnagruppide võrdsetele võimalustele

Sotsiaalkindlustusameti korraldatud „Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas“⁹⁹ peegeldab 15-aastaste ja vanemate Eesti elanike hoiakuid ja teadmisi muuhulgas ka seksuaalvägivalla osas. Ligikaudu kolmandik (35%) elanikkonnast tunnetab enesehinnanguliselt, et teadlikkus seksuaalvägivallast on viimase 7 aasta jooksul kasvanud.

Kui registreeritud kuritegevuse statistika¹⁰⁰ andmetel on peamised kontaktsete seksuaalkuritegude ohvrid naised, on Eesti inimesed teadlikud sellest, et seksuaalvägivald puudutab ka poisse ja mehi: valdav osa elanikest on nõus, et ka poisid ja mehed võivad langeda seksuaalvägivalla ohvriks (ca 93%)¹⁰¹.

Sotsiaalkindlustusameti 2024. aasta uuringu¹⁰² andmete järgi hindab 99% Eesti inimestest vägistamist raskeks vägivallaks. Seksuaalvägivalla tajumisel on olulisi erinevusi vanusegruppide järgi - vanuse kasvades väheneb nende osakaal, kes uuringus käsitletud olukordi (vägistamine, vägistamisega ähvardamine, teise inimese puudutamine vastu tema tahtmist jmt) peavad vägivallaks. Kõigi vanusegruppide keskmisest erinevad oluliselt eelkõige noorim, 15-24-aastaste, ja kõige vanem, üle 74-aastaste vanusegrupp: kui suur osa noortest peab nimetatud olukordi vägivallaks, on samas vanemate vanuserühmade hulgas selle arvamuse esindajaid oluliselt vähem.

Uuringu andmetel (Sotsiaalkindlustusamet 2024)¹⁰³ nõustub valdav osa Eesti inimestest väitega, et „Suguühe ilma mõlema osapoole selgelt väljendatud nõusolekuta on vägistamine“: 57% nõustub täielikult ning 24% pigem nõustub selle väitega. Siiski on Eesti inimeste hulgas ka neid, kes ei nõustu väitega, et suguühe ilma mõlema osapoole nõusolekuta on vägistamine: 11% pigem ei nõustu ning 6% ei nõustu üldse selle väitega. Kõnealuse väitega nõustumises või mittenõustumises tuleb esile põlvkondlik erinevus: nii nõustuvad selle väitega keskmisest rohkem 15-24-aastased ning keskmisest vähem üle 74-aastased.

Praegu on Eesti karistusõiguses (KarS § 141, 141¹) karistatav inimese tahte vastane suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu vägivallaga või ära kasutades inimese seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama. See tähendab, et vägistamisena lähevad arvesse need tahtevastased teod, mille puhul on kasutatud vägivalda või on ära kaustatud ohvri abitut seisundi. Seksuaalkuritegude uurijad toovad välja¹⁰⁴, et menetlejate jaoks on vägistamise tõendamine olukorras, kus miski ei viita füüsilise vägivalla kasutamisele, karistusseadustiku praeguse sõnastuse järgi keeruline (Tinn jt 2024).

⁹⁹ Sotsiaalkindlustusamet (2024). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-04/Eesti%20elanikkonna%20teadlikkuse%20uuring%20soop%C3%B5hise%20v%C3%A4givalla%20ja%20inimkaubanduse%20valdkonnas.pdf>, vaadatud 05.12.2024.

¹⁰⁰ Justiitsministeerium (2023). Kuritegevus Eestis 2023. Seksuaalkuriteod. <https://www.just.ee/kuritegevus2023/seksuaalkuriteod/>, vaadatud 05.12.2024.

¹⁰¹ Sotsiaalkindlustusamet (2024). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-04/Eesti%20elanikkonna%20teadlikkuse%20uuring%20soop%C3%B5hise%20v%C3%A4givalla%20ja%20inimkaubanduse%20valdkonnas.pdf>, vaadatud 05.12.2024.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Tinn, M., Järviste, L., Teidla-Kunitsõn, G. ja Sepper, M.-L. (2024). Seksuaalvägivalla kohtueelne uurimine. Mõttekoda Praxis. <https://www.praxis.ee/uploads/2024/03/Seksuaalvagivalla-kohtueelne-uurimine.pdf>, vaadatud 06.12.2024.

Samas näitavad ühiskonnas valitsevad hoiakud, et vägistamisega saab tegemist olla ka siis, kui ohver füüsilist vastupanu ei osuta. Seda peegeldavad Sotsiaalkindlustusameti uuringu (2024)¹⁰⁵ tulemused, kus seitse inimest kümnest Eesti elanikust ei nõustu üldse (46%) või pigem ei nõustu (26%) väitega, et „Kui füüsilist vastupanu ei osutata, ei saa tegemist olla vägistamisega“. Samas on neid, kes nõustuvad täielikult (11%) pigem nõustuvad (14%) väitega „Kui füüsilist vastupanu ei osutata, ei saa tegemist olla vägistamisega“ pea veerand Eesti elanikest.

Olgugi et uuringud näitavad, et Eesti inimesed peavad vägistamist raskeks kuriteoks, leidsid nõusolekuseaduse ettevalmistamisega seotud kaasamiskohtumisel osalenud eksperdid, et praegune seadus ei anna siiski ohvritele piisavalt kindlust, et tahtevastast seksuaalset tegevust alati karistatava teona käsitletakse. Seetõttu võib ekspertide hinnangul juhtuda, et mitmed ohvrid ei soovi võimalikust vägistamisest teada anda või isegi esmase terviseabi saamiseks ohvriabi või meditsiinisisüsteemi poole pöörduda. Kuna seksuaalvägivald puudutab rohkem naisi, on sellel tugev seos ka soopõhise vägivallaga. Leiti, et kui muutuvad hoiakud seksuaalvägivalda ning naise objektistamisesse laiemalt, muutuvad paremaks ka naiste võimalused ühiskonnaelus osalemiseks.

Mõju heaolule ja sotsiaalsele kaitsele

Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) (2024) andmetel¹⁰⁶ on Eestis oma elu jooksul kogenud seksuaalvägivalda 18% naistest, mis on mõnevõrra kõrgem kui Euroopa (EU-27) keskmine näitaja (17,2%).

Nõusolekuseaduse mudelivalik mõjutab kahtlemata ühiskonna teadlikkust seksuaalvägivallast ja suunab inimeste käitumist. Kui „JAH“-mudeli puhul võib eeldada vägistamisega seotud pöördumiste arvu kasvu, siis võib eeldada, et seeläbi on rohkem ka neid ohvreid, kes vajalikku abi ja tuge saavad. „EI“-mudeli puhul võib eeldada, et muudatused on tagasihoidlikumad ning abi saamiseks on pöördujaid vähem. Kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid rõhutasid, et igal juhul peab olema vajalik abi pöördujatele tagatud, seda nii ohvriabi süsteemi, naiste varjupaikade kui muude sotsiaalsühholoogiliste ja meditsiiniliste teenuste näol.

Vägivalla puhul on oluline, et seda kogenud inimene ei jääks üksi. Seetõttu on oluline käsitleda inimeste teadlikkust abisaamise võimalusest.

Kuigi uuringuandmed¹⁰⁷ näitavad, et inimesed tunnevad erinevaid vägivalla liike varasemast paremini, on seksuaalvägivalla osas paraku jätkuvalt levinud ohvrit süüdistavad hoiakud (vt ptk Mõju põhiõigustele ja õiguste tagamisele (sh õigusemõistmine ja kohtute tegevus)). Toetavad hoiakud ohvrite suhtes on aga oluline tugi neile, kes on vägivalda kogenud: kui ühiskonnas on levinud ohvrit

¹⁰⁵ Sotsiaalkindlustusamet (2024). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-04/Eesti%20elanikkonna%20teadlikkuse%20uuring%20soop%C3%B5hise%20v%C3%A4givalla%20ja%20inimkaubanduse%20valdkonnas.pdf>, vaadatud 05.12.2024.

¹⁰⁶ FRA, EIGE, Eurostat (2024). EU gender-based violence survey – Key results. Experiences of women in the EU-27, Publications Office of the European Union, Luxembourg. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/eu-gender_based_violence_survey_key_results.pdf, vaadatud 10.12.2024.

¹⁰⁷ Sotsiaalkindlustusamet (2024). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-04/Eesti%20elanikkonna%20teadlikkuse%20uuring%20soop%C3%B5hise%20v%C3%A4givalla%20ja%20inimkaubanduse%20valdkonnas.pdf>, vaadatud 05.12.2024.

toetavad ja mittesüüdistavad hoiakud, toetab see ka abi otsimist ja oma murest teada andmist (Tamm, 2024)¹⁰⁸.

Sotsiaalkindlustusameti uuringu (2024)¹⁰⁹ andmetel on seksuaalvägivalla ohvreid toetavad hoiakud elanikkonnas laialt levinud. Pea kõik vastajad on pigem või täielikult nõus, et vägistamise ohvrid vajavad abi ja tugiteenuseid (ca 99%) ning ka muu seksuaalvägivalla ohvrid vajavad abi ja tugiteenuseid (ca 98%).

Uuringuandmed näitavad, et üldiselt on inimesed pakutavatest tugiteenustest teadlikud. Statistikaameti suhteuringu (2023) andmetel¹¹⁰ on tugiteenustest teadlikud 89% paarisuhtevägivalla või suhtevalise vägivalla, jälitamise või tööil seksuaalse ahistamise kogemusega 18-74aastastest naistest ning 80% meestest, samuti 87% naistest 75% meestest, kes pole eelnimetatud vägivald kogenud. Oluliselt madalam on naiste ja meeste teadlikkus tasuta õigusabi teenustest: vaid 44% nii vägivalla kogemuse kui ka selle kogemuseeta naistest nendib, et nad on tasuta õigusabi teenustest teadlikud. Meeste puhul on vastav näitaja vägivalla kogemusega meeste hulgas 42% ja vägivalla kogemuseeta meeste hulgas 36%.

Statistikaameti suhteuringu¹¹¹ andmetel erineb vägivalla kogemusest rääkimine või sellest teavitamine meeste ja naiste puhul oluliselt. Nende naiste osatähtsus, kes andsid märku intiimpartneri poolt toime pandud füüsilisest (sh ähvardamine) või seksuaalsest vägivallast kas sõbrale või sugulasele, tervishoiu- või sotsiaaltöötajale, tugitelefoni või ohvriabile või politseile, ulatus suhteuringu¹¹² (Statistikaamet, 2023) andmetel 75%-ni. Suhtevalise isiku poolt toime pandud füüsilisest (sh ähvardamine) või seksuaalsest vägivallast rääkisid kas sõbrale või sugulasele, tervishoiu- või sotsiaaltöötajale, tugitelefoni või ohvriabile või politseile 67% naistest. Vastavad näitajad meeste puhul olid madalamad: intiimpartneri poolt toime pandud füüsilisest (sh ähvardamine) või seksuaalsest vägivallast rääkis kellelegi või teavitas kedagi vaid 52% meestest ning suhtevalise isiku poolt toime pandud füüsilisest (sh ähvardamine) või seksuaalsest vägivallast 72% meestest. Tuleb tähele panna, et politseid vägivallast teavitanute hulk on nii naiste kui meeste puhul suhteliselt madal: intiimpartneri poolt toime pandud füüsilisest või seksuaalsest vägivallast teatasid politseile vaid 23% ning suhtevalise isiku poolt toime pandud füüsilisest või seksuaalsest vägivallast vaid 11% naistest. Meestest teavitas politseid kogetud vägivallast vastavalt intiimpartneri puhul 6,2% ja suhtevalise isiku puhul 13%. (Statistikaamet, 2023)¹¹³

Sotsiaalkindlustusameti poolt 15-74-aastase elanikkonna hulgas läbiviidud vägivalla kogemise uuringust (2021) selgus, et enamik (68%) viimase aasta jooksul seksuaalvägivald kogenutest ei rääkinud toimunust kellelegi. Kõige sagedamini räägiti juhtunust sõbrale (ligi viiendik oli sõbrale rääkinud). Vastanutest 10% oli pöördunud mõne spetsialisti poole – kõige sagedamini politseisse, aga ka arsti või ohvriabitöötaja poole. Toimunust mitterääkimise peamise põhjusena toodi kõige sagedamini välja, et juhtunu polnud piisavalt tõsine (33%) või saadi sellega iseseisvalt hakkama (29%).

¹⁰⁸ Tamm, K. (2024). Uuring: Eesti elanike teadlikkus perevägivallast ja inimkaubandusest on kasvanud. – Sotsiaalkindlustusamet 27.04.2024. <https://www.palunabi.ee/et/artiklid/uuring-eesti-elanike-teadlikkus-perevagivallast-ja-inimkaubandusest-kasvanud>, vaadatud 05.12.2024.

¹⁰⁹ Sotsiaalkindlustusamet (2024). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-04/Eesti%20elanikkonna%20teadlikkuse%20uuring%20soop%C3%B5hise%20v%C3%A4givalla%20ja%20inimkaubanduse%20valdkonnas.pdf>, vaadatud 05.12.2024.

¹¹⁰ Statistikaameti statistika andmebaasi rubriigi Sotsiaalelu alarubriik Õigus ja turvalisus: <https://andmed.stat.ee/et/stat>, vaadatud 12.12.2024.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

Samas olid takistuseks ka hirm, et keegi saab teada, või häbi juhtunu pärast. (Vägivalla kogemuse uuring 2021¹¹⁴)

Nõusolekuseaduse väljatöötamise ettevalmistavatel kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid nentisid, et seksuaalvägivalla ohvrite toetamiseks ja abi osutamiseks on vaja erinevate ressursside kaardistamist Eesti-üleselt, st ka kolmanda sektori kaasamist. Toodi näiteks, et Soomes ja Islandil on hästitoimivad kolmanda sektori organisatsioonid, kes pakuvad nõustamisteenuseid seksuaalvägivalla ohvritele (nii minevikus toimunud vägivalla juhtumite kui ka peale esmase abi andmist hilisemas faasis). Leiti, et kasulik oleks seksuaalvägivalla ohvritega kokkupuutuvate organisatsioonide ja võtmeisikute kokkutoimine nõuandva üksuse või töörühmana.

Majanduslik mõju (sh tööturule)

Seksuaalvägivald on ühiskonnale väga kulukas. Lisaks otsestele kuludele nagu kriminaalmenetlus, vangistus, ohvriabiteenused ja -meetmed jne, kaasnevad seksuaalvägivaldaga ka kaudsed kulud, nt kannatanute tööturult eemalejäämine/töövõimetus, laekumata maksutululu, laste saamisest loobumine või selle võimatus, riigist lahkumine, sõltuvus alkoholist või narkootikumidest, suitsiidid jne. Eelnimetatud põhjustel on seksuaalvägivalla ennetus ning selle tõkestamine ülimalt olulised (Euroopa Komisjon 2022, lk 49-52)¹¹⁵. Nõusolekuseadust ettevalmistavatel kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid leidsid, et mida rohkem tegeleda seksuaalvägivalla ennetamisega ja mida kiiremini seksuaalvägivalla ohver vägivalla kogemise järel vajalikku abi saab, seda väiksemad on kulud nii riigi tervishoiu-, sotsiaal-, kui ka õigussüsteemile. Sel moel on võimalik vähendada kulusid, mis tekivad raskest traumast mõjutatud inimestel, kes ei pruugi hakkama saada tööturul, suhete loomisega ja kelle füüsilisele tervisele (sh lapsesaamine) võivad olla tekkinud pöördumatud kahjud.

Kuivõrd nõusolekuseaduse vastuvõtmisega võib kaasneda suurem pöördujate hulk nii uurimisasutuste kui abistavate organisatsioonide poole, tuleb arvestada vajadusega vastavaid spetsialiste nendes valdkondades juurde värvata. See tähendab nii kasvavaid personalikuluseid kui suuremat tööhõivet kõnealustes valdkondades. Vajalik ja õigeaegne abi ohvritele aga kindlustab kiirema taastumise ja parema tervise ning avaldab seeläbi mõju kvaliteetselt elatud eluaastatele ja suurendab inimeste heaolu.

Mõju haridusele ja teadusele

Haridussüsteemil on oluline roll inimeste teadlikkuse ja suhteoskuste parandamisel seksuaalse enesemääramise õigustest. Seksuaalharidusel on inimeste teadlikkuse ja hoiakute kujundamisel kahtlemata oluline roll. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse(PGS)¹¹⁶ § 3 ning põhikooli riiklik õppekava¹¹⁷ (§ 2) ja gümnaasiumi riiklik õppekava¹¹⁸ (§ 2) näevad ette põhihariduse alusväärusena mh vastastikuse

¹¹⁴ Sotsiaalkindlustusamet (2021). [Vägivalla kogemise uuring \(raport\)](#) ;[Vägivalla kogemise uuring \(esitlus\)](#) vaadatud 12.12.2024.

¹¹⁵ Euroopa Komisjon (2022). Commission Staff Working Document Impact Assessment Report Accompanying the Document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on combating violence against women and domestic violence. 2022/0066(COD). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52022SC0062>, vaadatud 10.12.2024.

¹¹⁶ Põhikooli ja gümnaasiumi seadus. RT I, 26.04.2024, 12. <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122015015?leiaKehtiv>, vaadatud 07.12.2024.

¹¹⁷ Põhikooli riiklik õppekava. RT I, 10.08.2024, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv>, vaadatud 07.12.2024.

¹¹⁸ Gümnaasiumi riiklik õppekava. RT I, 08.03.2023, 6. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021?leiaKehtiv>, vaadatud 07.12.2024.

austuse, inimväärikuse, sallivuse, lugupidamise enda ja teiste vastu, soolise võrdõiguslikkuse jne. Samu põhimõtteid sisaldab ka koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava¹¹⁹.

Sotsiaalkindlustusameti uuringu (2024)¹²⁰ andmetel leiab valdav osa Eesti inimestest, et varajane eakohane seksuaalharidus aitab ennetada seksuaalvägivalda (ca 86%). Kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid leidsid, et haridussüsteemil on äärmiselt oluline roll inimeste teadlikkuse ja väärtusruumi kujundamisel, mistõttu tuleb sellele kindlasti eraldi tähelepanu pöörata. Leiti, et seksuaalharidus peaks muutuma senisest prioriteetsemaks.

Mõju siseturvalisusele (sh regionaalne areng, elanike turvalisus, süütegude ennetamine ja lahendamine)

Rahvusvaheline kogemus on näidanud, et JAH-mudeli valinud riikides kasvas vägistamisest teatamiste arv juba mudelivalikule eelnenud ühiskondlike arutelude ajal ning jätkas kasvamist pärast JAH-mudeli vastuvõtmist (vt ka LISA 2). Samas võib kasv olla ajutine, pöördudes mõne aja möödudes taas langusele või stabiliseeruda¹²¹.

Eeldusel, et sõltumata mudelivalikust on oluline teavitada ühiskonda nõusolekuseaduse vastuvõtmisest, selle põhimõtetest ja karistusmääradest, võib eeldada, et aktiivne ühiskondlik arutelu ja kasvanud teadlikkus suurendab pöördumiste hulka, aga ka vähendab seksuaalvägivalda, sh vägistamisi. Seeläbi võiks oodata siseturvalisuse paranemist ja varjatud vägivalla vähenemist. Kahtlemata ei toimu muutused kiiresti, vaid seksuaalvägivalla vähenemine ühiskonnas on pikaajaline protsess.

Nõusolekuseaduse ettevalmistavatel kaasamiskohtumisel osalenud spetsialistid tõdesid, et rohkem teadlikkust vajab seksuaalvägivalla äratundmine olukordades, kus juhtum ei ole väga selge ja/või ohver ei julge sellest rääkida. Samuti vajab spetsialistide hinnangul senisest rohkem ressursi järeltugi, et ohvrid saaksid peale esmast abi seksuaalvägivalla kriisiabikeskustes toimivamat ja ohvri vajadusi arvestavat jätkutuge. Viimane tähendaks näiteks tuge juriidilistes küsimustes ja kohtusse pöördumisel, aga ka vaimse ja füüsilise tervise jälgimist pärast esmast abi, sest seksuaalvägivalla ohvrid on kõrge suitsiidiriskiga. Samuti peaks jätkutugi hõlmama psühholoogilist nõustamist (vajadusel teraapiat), mille vajadus võib selguda alles peale kriisisündmusest mitme kuu möödudes. Ekspertide sõnul peab arvestama ka nende inimestega, kelle puhul on seksuaalvägivald toimunud minevikus ja ohvril on vaja traumast taastumiseks abi, mis võib hõlmata muuhulgas nii juriidilist kui ka psühholoogilist nõustamist.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele, sh töö- ja halduskoormusele
Praxise uuringust (2024)¹²² tuli selgelt esile seksuaalvägivaldale spetsialiseerunud menetlejate vajalikkus – sellest räägiti nii politseinike, prokuröride, arstide kui ka kohtunike puhul. Uuringus osalejate poolt toodi võimalikena välja nii juhised, väljaõpe kui ka vastav töökogemus. Eriväljaõppe ja

¹¹⁹ Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. RT I, 22.03.2023, 5.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772?leiaKehtiv>, vaadatud 07.12.2024.

¹²⁰ Sotsiaalkindlustusamet (2024). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-04/Eesti%20elanikkonna%20teadlikkuse%20uuringu%20soop%C3%B5hise%20v%C3%A4givalla%20ja%20inimkaubanduse%20valdkonnas.pdf>, vaadatud 05.12.2024.

¹²¹ Eurostat:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_off_cat/default/table?lang=en&category=crim.crim_off, vaadatud 04.12.2024; Brå (Swedish National Council for Crime Prevention) (2024). Swedish crime survey 2024. [Swedish Crime Survey 2024 | Brå - Brottsförebyggande rådet](https://www.praxis.ee/uploads/2024/03/Seksuaalvagivalla-kohtueelne-uurimine.pdf), vaadatud 04.12.2024.

¹²² Tinn, M., Järviste, L., Teidla-Kunitsön, G. ja Sepper, M.-L. (2024). Seksuaalvägivalla kohtueelne uurimine. Mõttekoda Praxis. <https://www.praxis.ee/uploads/2024/03/Seksuaalvagivalla-kohtueelne-uurimine.pdf>, vaadatud 06.12.2024.

täienduskoolituse puudumisest tingitud probleeme toodi korduvalt esile, mistõttu sõltub vägistamisjuhtumite kohtueelne menetlus puhul ebaproportsionaalselt palju konkreetse politseiniku isikust ning tema iseloomuomadustest, hoiakutest, empaatilisusest ja traumateadlikkusest. Väljaõppe puudumine seksuaalvägivalla valdkonnas on probleem, kuna menetleja peab sel juhul tegutsema oma tavateadmiste pinnalt. Uuringus tõdeti, et lisaks tavapärasele, juba pakutavatele õiguslastele koolitusele, on vaja koolitusi, mis tegeleksid laiemalt ohvri kohtlemise ja psühholoogiliste aspektidega (nt traumateadlikkus) ning oleksid suunatud kõigile, kes vägistamisjuhtumitega kokku võiksid puutuda. Nii arstid, politseinikud kui ka prokurörid rõhutasid vajadust koolitada vägistamisjuhtumeid menetlevaid spetsialiste traumateadliku kohtlemise, sh taasohvristamise vältimise teemadel. Üksnes õiguslast koolitust vägistamise teemal, nagu pakutakse prokuröridele Riigikohtu lahendite kohta, ei peetud piisavaks. Lisaks toodi välja ka vajadust edendada advokaatide ning kohtunike teadmisi ohvrisõbralikumast lähenemisest. Koolitusvajadusega seostub ka ohvriabitöötajate tõstatatud vajadus panustada rohkem ennetustööle ja seeläbi tõsta üldisemalt avalikkuse ning koolinoorte teadlikkust seksuaalvägivallast. (Tinn jt 2024)

Erinevalt ülejäänud Eestist on Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuris seksuaalvägivallale spetsialiseerunud üksus, mis toetab ohvri jaoks inimlikuma ja tulemuslikuma menetluse läbiviimist. Ekspertide sõnul on see väga oluline abi ka patrullile, kes reeglina puutub politsei poolelt ohvriga esimesena kokku, ent kel samas üldjuhul puudub vastav eriväljaõpe. Olulise takistusena toodi keske uurimisrühma loomisel välja näiteks Eesti suurus, sest vägistamisjuhtumite menetlemine on väga aegkriitiline. Menetlejate spetsialiseerumise teema oli oluline pea kõikide uuringu käigus intervjueritute jaoks ning vägistamise teema spetsiifikale keskendumist ning piisavat töökogemust loeti üheks võtmetingimuseks professionaalse menetluse jaoks. (Tinn jt 2024)

Meditsiinilise abi spetsialiseerumise osas selgitas Praxise analüüs (2024)¹²³, et kõigi haiglate ja erakorralise meditsiini osakondade juures ei ole seksuaalvägivallale spetsialiseerunud arste. Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Kohta-Järvel on EMODE juures seksuaalvägivalla kriisiabikeskused, kus töötavad eriväljaõppega naistearstid ja ämmaemandad, kes ohvri pöördudes kutsutakse vägistamisohvriga tegelema. Mujal Eestis EMOSse või tavavastuvõtule pöördudes satub ohver arsti juurde, kellel ei pruugi olla eriteadmisi, kuidas vägistamisohvrit kohelda või ka kuidas nt vigastusi jmt dokumenteerida. See teadmine ja vajalikud vahendid asitõendite kogumiseks on olemas seksuaalvägivalla kriisiabikeskustes (SAK). Seksuaalvägivalla kriisiabikeskuste olemasolu hindasid menetlejad kõrgelt. (Tinn jt 2024)

Seksuaalkuritegude, sh vägistamise uurimisel on kaaluka tähtsustega ohvri ja uurimisega seotud asutuste omavaheline koostöö. Näiteks võib politsei ja prokuröri parem teineteisemõistmine ja vastastikune teadlikkus teineteise valdkondadest aidata oluliselt kaasa juhtumi põhjalikumale menetlemisele (Tinn jt 2024)¹²⁴.

Seega võib öelda, et nõusolekuseaduse vastuvõtmisega on oodata suuremat halduskoormust ohvritega vahetult kokkupuutuvatele organisatsioonidele ja inimestele. Võib eeldada, et Häirekeskuse teavitamine võimalikest juhtumitest võib suurened, mis eeldab vastavate juhendite ülevaatamist ja juhtumitele reageerimise täiendamist. Samuti võib eeldada, et politsei (nii patrull, kui ka menetlejad) töökoormus kasvab, kuna väljakutseid on rohkem, ning see tõstab patrullide ja menetlejate koormust. Haiglad ja seksuaalvägivalla kriisiabikeskused peavad olema valmis suuremaks pöördujate hulgaks, kuna avaliku arutelu ja teavituse tulemusena võib eeldada inimeste paremat teadlikkust SAKidest,

¹²³ Tinn, M., Järviste, L., Teidla-Kunitsõn, G. ja Sepper, M.-L. (2024). Seksuaalvägivalla kohtueelne uurimine. Mõttekoda Praxis. <https://www.praxis.ee/uploads/2024/03/Seksuaalvagivalla-kohtueelne-uurimine.pdf>, vaadatud 06.12.2024.

¹²⁴ Ibid.

mistõttu julgevad inimesed rohkem ka omal käel nende poole abi saamiseks pöörduda. Kahtlemata on seadusemuudatusest tulenevalt vajalik korraldada ulatuslikke koolitusi ning töötada välja või täiendada seksuaalvägivalda, selle menetlemist ja ohvrite toetamist puudutavaid infomaterjale ja juhendeid (nt tõendite kogumise muutumine jms). Eeldada võib suurenenud pöördumist ohvriabi kriisitelefoni ja nõustamisele ning ohvriabi piirkondlike peaspetsialistide poole. Arvestama peab erinevate asutuste veebilehtede jm teavituskanalite täiendamise ja teavituskampaaniatega. Samuti on oluline kavandada piisavalt ressursi regulaarseteks koolitusteks ohvritega vahetult kokkupuutuvatele inimestele: SAKid, ohvriabiteenuste osutajad, politsei, prokurörid, kohtunikud.

Mõju keskvalitsuse korraldusele (sh infotehnoloogia ja infoühiskonnale)

Kuivõrd kuritegude uurimise, menetlemise ja ohvrite abistamise süsteemis sisulisi muutusi ei toimu, ei ole suured struktuursed ümberkorraldused vajalikud. Seksuaalvägivalda uurivate ja ohvreid abistavate organisatsioonide poole pöördujate arvu suurenemisel tuleb tagada sujuv infovahetus juhtumit uurivate ja ohvreid toetavate osapoolte vahel. Muuhulgas võib see tähendada asjakohaste andmebaaside arendust ja töökindluse tagamist, samuti asjakohaste andmete kogumist ja analüüsi.

Mõju kohalike omavalitsuste korraldusele (sh finantseerimine ja teenuste pakkumine)

Kohalikel omavalitsustel on seksuaalvägivalda ohvrite abistamisel ja toetamisel oluline roll ka täna, seda eeskätt ohvreid abistava vajaliku jätkutoe pakkumisel, olgu see siis psühholoogilise, juriidilise või sotsiaalse toe näol. Kuivõrd nõusolekuseaduse vastuvõtmisega võib eeldada abivajajate pöördumiste sagenemist, on kohalikel omavalitsustel oluline vastavaid ressursse planeerida. Kindlasti saavad kohalikud omavalitsused aidata kaasa inimeste teadlikkusele paranemisele seksuaalvägivallast, sealhulgas teavitada inimesi ohvriabiteenustest ja teistest abi saamise võimalustest.

Mõju riigieelarvele

Nõusolekuseaduse väljatöötamise ettevalmistavatel kohtumistel osalenud eksperdid leidsid, et sõltumata mudelivalikust kasvab seadusemuudatuse korral nii politsei kui prokuratuuri töömaht, seda eelkõige nõusolekupõhisusele ülemineku tõttu. Teiste riikide kogemusest lähtuvalt võib eeldada, et EI-mudeli valiku korral on pöördumiste arvu kasv väiksem kui JAH-mudeli valiku korral. Seetõttu on menetlemiseks vaja lisaressursi. Ekspertide sõnul on eraldi kuludega vaja arvestada koolituste korraldamisel, et tõsta nii menetlejate, prokuröride kui kohtunike teadlikkust seadusemuudatusest ja sellega seotud mõjudest. Samuti on vaja tagada kõigile pöördujatele vajalik tugi ja abi. Kasvanud pöördumiste arv mõjutab eeldatavalt SAKide töökorraldust ja ka eelarvet tunduvalt: see tähendab vajadust SAKidesse senisest püsivama meeskonna loomiseks ning ressursse ohvritele suunatud jätkutoe väljaarendamiseks (hõlmates nt juriidilist nõustamist ja ka traumast taastumist toetava vaimse tervise (TTTVT) abi pakkumist). Eeldades, et pöördumiste arv nii ohvriabi põhiteenusele kui kriisitelefoni kasvab, tähendab see vajadust lisatööjõu värbamiseks ning vastavate palgakuludega arvestamiseks. Valdlike spetsialistide koolituseks ja laiemalt ühiskonna teavitamiseks on vajalik planeerida eraldi ressursid, korraldada regulaarselt koolitusi ja teavituskampaaniaid. Kindlasti on oluline pöörata eraldi tähelepanu spetsialistide väljaõppele ja täiendkoolitusele ning tagada selleks vajalikud ressursid.

Mõju kolmandale sektorile

Nõusolekuseaduse väljatöötamise ettevalmistavatel kohtumistel osalenud eksperdid leidsid, et mudelivalikust sõltumata on oluline tagada abiorganisatsioonide võimekus ohvritele abi ja tuge pakkuda. Eeldusel, et pöördujate arv kasvab, suureneb ka abistamiseks vajaminevate ressurside maht. Kindlasti on oluline, et pöörduja vajaliku toe saaks, sest abisaamine julgustab pöörduma järgmisi ohvreid ja nii paraneb ohvrite heaolu laiemalt. Kindlasti on abiorganisatsioonidel oluline roll

nõusolekuseadusega seotud teavitustöös, et info võimalike ohvriteni viia. Seetõttu vajavad abiorganisatsioonid täiendavat rahastust.

Nõusolekuseadusega seotud sõlmküsimused. Praktikute vaade.

Süütuse presumptsioon ja tõendamislävend

Tõendamise keerukus on kriminaalmenetluse puhul süütuse presumptsioonist lähtuvalt oluline küsimus, millele tähelepanu pöörata. Seda nii kehtiva kui ka kavandatava õigusnormi õiguskindluse kui õigusselguse põhimõtte tõttu. Riigikohus on õigusselgust kui õiguskindluse üht aluspõhimõtet sagedamini seostanud põhiseaduse § 13 lõikega 2, mis ütleb, et seadus kaitseb igaühte riigivõimu omavoli eest (Lõhmus, 2015¹²⁵).

Põhiseaduse (PS)¹²⁶ kohaselt tuleb kahtlused tõlgendada kahtlustatava kasuks (PS § 22). Seadusandja on kahtluste süüdistatava kasuks tõlgendamise (*in dubio pro reo*) põhimõtte lugenud süütuse presumptsiooni klassikalise määratlusega sedavõrd lahutamatu seotuks, et on selle paigutanud kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS)¹²⁷ § 7 lõikesse 3 („Kriminaalmenetluses kõrvaldamata kahtlus kahtlustatava või süüdistatava süüdiolikus tõlgendatakse tema kasuks.”) (Sepp ja Kergandberg, 2020)¹²⁸. Iseenesest ei tähenda Seppa ja Kergandbergi (2020)¹²⁹ arvates oma süütuse tõendamise kohustuse puudumine (PS § 22 lg 2) otseselt ja vahetult, et isiku süü tõendamise kohustus lasub riigil. Kummatigi pole süüteomenetluses alternative sellele, et isiku õigusega mitte tõendada süüteomenetluses enda süü puudumist saab korreleeruda vaid riigi kohustus tõendada tema süü olemasolu (Sepp ja Kergandberg, 2020)¹³⁰.

Seppa ja Kergandbergi (2020) järgi kuulub süütuse presumptsioon toimeala poolest (kohtu)menetluslike põhiõiguse hulka, mis on sätestatud PS §-des 14, 15, 20–24, 76, 85, 101, 107, 138, 145, 152–153. Need on põhiõigused, mis toimivad (kehtivad) kohtumenetlustes ja millele tuleb riigil (kohtu)menetluste kujundamisel arvestada.

Sepp ja Kergandberg (2020) selgitavad süütuse presumptsiooni materiaalsel põhisisu käsitledes, et mõistetavalt ei saa uurijale ette heita seaduslike meetmete võtmist leidmaks süüteokahtlusele kinnitust ja suurendamaks kahtlust, ning pole mingit alust väita, et süütuse presumptsioon oma kaitseala klassikalistes piirides kuidagi takistaks uurijal, prokuröril või ka kohtul tegutsemast kuriteokahtluse põhjal.

Õigus mitte olla käsitatud kuriteos süüdiolavana enne, kui on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus, on nullreservatsiooniga ehk ilma piiriklauslita põhiõigus. Siiski tuleb PS § 19 lg 2 kohaselt sellegi õiguse kasutamisel silmas pidada kohustust austada ja arvestada teiste inimeste õigusi ja vabadusi. Riigikohus on PS tõlgendades väljendanud seisukohta, et ka reservatsioonita põhiõigust on äärmisel juhul võimalik piirata, kui piirang toetub kolmanda isiku kollideeruvale põhiõigusele või mõnele muule

¹²⁵ Lõhmus, U. (2015). Põhiseaduslik õigusselguse põhimõte. – *Õiguskeel* 4/2015, 1-4.

<https://www.just.ee/media/257/download>, vaadatud 05.12.2024.

¹²⁶ Põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002?leiaKehtiv>, vaadatud 05.12.2024.

¹²⁷ Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 21.06.2024, 35.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/106012016019?leiaKehtiv>, vaadatud 05.12.2024.

¹²⁸ Sepp, H., Kergandberg, E. (2020). Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. II peatükk, paragrahv 22. <https://pohiseadus.ee/sisu/3493>, vaadatud 05.11.2024.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ibid.

põhiseaduslikku järku õigusväärtusele (vt nt RKÜKm 28.04.2004, 3-3-1-69-03, p 28; vt ka RKÜKo 17.03.2003, 3-1-3-10-02, p 28; RKÜKo 02.06.2008, 3-4-1-19-07, p 23).

Lisaks PS §-le 22, on süütuse presumptsioon sätestatud ka EIÕK art 6 lõikes 2 ning EL põhiõiguste harta¹³¹ art 48 lõikes 1. Nii EIÕK kui ka PS kohaselt on kriminaalmenetluses süü tõendamise ülesanne süüdistusel.

Mudelivalikust sõltumata jääb süütuse presumptsioon püsima, seda ei pöörata ringi, seega peab prokuratuur koostöös uurijatega tõendama isiku süü, mitte isik ei pea ise tõendama oma süütust. Nii KrMS § 7, PS § 22 kui ka EIÕK artiklis 6 sätestatu jäävad kehtima.

Bettina Weißer, Kölni Ülikooli välis- ja rahvusvahelise kriminaalõiguse instituudi direktor, on öelnud¹³², et jah-mudeliga riikide kohtupraktikas langeb tõenduskoorem justkui süüdistatavale, aga tegelikult on ikkagi prokuratuur see, kes peab tõendama, kas ohver astus süüdistatavaga suguühtesse vabatahtlikult. Ei-mudeli puhul langeb tõenduskoorem näiliselt aga ohvrile, kelle puhul tuleb prokuratuuril tõendada, et ohver keeldus seksist selgelt ja arusaadavalt, või selgitada, miks ta oma nõusolekut anda ei suutnud.

President Kaljulaidi Fondi korraldatud foorumil kõnelenud Anna Möller Stockholmi Karolinska Instituudist, Bettina Weißer Kölni Ülikoolist kui ka Taani advokaat Helle Hald olid ühel meelel, et kumbki mudel ei tee kohtumõistmist senisest kergemaks. Ühtlasi ei tähenda nõusolekuseadus seda, et sõna-sõna-vastu-olukorras saaks kumbki pool kaalu juurde.

Sõna-sõna-vastu-olukorras on keeruline tõendada ja kohtul hinnata, kumma isiku ütlused on tõesed. Samas ei ole kohtupraktikas välistatud süüdimõistva kohtuotsuse tuginemine vaid ühele tõendile ehk kannatanu ütlustele, kuid sellisel juhul peab kohus eriti põhjalikult vaagima kõiki selle ühe süüstava tõendi uurimisel tõstatatud kahtlusi ja need veenvalt kummutama. Pealegi pole reeglina siiski kriminaalasjas tegu nõ puhta sõna-sõna-vastu-olukorraga, kuivõrd peaaegu alati leidub lisaks osapoolte ütlustele ka mingeid kaudseid tõendeid, mis toimunule valgust heidavad. Kohus ei vabane kannatanu ütluste usaldusväärsuse ja elulise usutavuse hindamise kohustusest ka siis, kui süüdistatav kasutab oma õigust ütlusi mitte anda – ja just sellest tulenevalt võibki väita, et isegi JAH-mudeli puhul ei saa süüdistatava vaikimisest kannatanu süüstavate ütluste taustal automaatselt teha süüdimõistvat kohtuotsust. Kannatanu ütlused koos muude tõenditega peavad süüdimõistva kohtuotsuse tegemiseks jätkuvalt kinnitama süüdistatava süüd väljaspool mõistlikku kahtlust.

Nii JAH-mudeli kui ka EI-mudeli puhul tuleb menetluse käigus küsida palju küsimusi ning mitmed neist küsimustest on ebamugavad ja ebameeldivad, aga siinjuures on oluline, kuidas neid küsimusi küsitakse ning kas ja kuidas selgitatakse, miks selliseid küsimusi on vaja esitada. Menetleja selgitused aitavad vähendada taasohvristamist ning vähendavad ohvri enesesüüdistusi.

Kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt ei pea süüdistatav politseiga koostööd tegema ega tunnistusi andma, kui ta seda ei soovi. Juhul kui ta siiski on valmis omapoolse versiooni toimunust esitama, tuleb politseil ka tema öeldut kontrollida.

¹³¹ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Euroopa Liidu Teataja, 2010/ C 83/02. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:et:PDF>, vaadatud 11.12.2024.

¹³² Weißer, B. (2024). Sexual Assault in German Criminal Law. Ettekanne Kersti Kaljulaidi Fondi korraldatud nõusolekuseaduse foorumil. <https://kerstikaljulaid.ee/m/uritus/eksperdid-eesti-on-valmis-uhiskondlikuks-kokkuleppeks-seksuaalkuritegude-kasitlemiseks-nousolekupohiselt/>, vaadatud 07.12.2024.

Kohtueelset menetlust juhib prokurör, kes peab tagama, et toimunud süütegu menetletakse piisava põhjalikkusega. Praxise läbiviidud Seksuaalvägivalla kohtueelse uurimise analüüsis¹³³ (2024) tõdesid menetlejad, et süüdistust ei esitata kergekäeliselt, sest süütuse presumptsioonist tulenevalt tuleb kõik kriminaalmenetluses kõrvaldamata kahtlused kahtlustatava süüdiolikus tõlgendada tema kasuks (kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) ¹³⁴§ 7 lg 3). Sellega ka põhjendati, miks ei jõua paljud juhtumid kohtueelsest menetlusest kohtusse. Puudulikud võivad olla tõendid eriti vanemate juhtumite kohta, mille puhul need puuduvad või nende kogumine võib olla tavapärasest veelgi keerulisem.

Uuringus (Tinn, Järviste, Teidla-Kunitsõn, Sepper 2024) osalenud politseinike ja prokuröride silmis teeb vägistamisjuhtumite tõendamise keeruliseks see, et reeglina on tegemist kuritegudega, mis ei toimu avalikus pealtnägijatega ruumis, vaid nelja silma all. Politseinike vaatest on enamik juhtumeid, millega nende poole pööratakse, n-ö sõna-sõna-vastu-olukorrad ning seetõttu on menetluse fookuses toimunu kohta antud ütluste usaldusväärsus. Lähisuhtes oleva ohvri ja toimepanija puhul töid prokurörid välja selle, et emotsionaalse seotuse tõttu võib ohver oma ütlusi hiljem muuta. Kirjeldati juhtumeid, kus ohver jätab osa asju rääkimata, see muudab tema ütlused ebausaldusväärseks ning juhtumi raskesti tõendatavaks. (Tinn, Järviste, Teidla-Kunitsõn, Sepper 2024)

Süüdistatava ja kannatanu ütluste usaldusväärsuse küsimuses tegi Riigikohus 31. oktoobril 2024. aastal olulise lahendi.¹³⁵ Selles lahendis olid nii maakohus kui ringkonnakohus süüdistatava vägistamise süüdistuses õigeks mõistnud, osundades, et kannatanu ütlused on detailides vastukäivad ja ebatäpsed ning seetõttu mitte piisavalt usaldusväärsed. Riigikohus tühistas alamastme kohtute lahendid, juhtides tähelepanu, et kannatanu ütlustele ei tohi esitada ebarealistlikult kõrgeid nõudmisi, nagu ei tohi süüdistatava ütlustes esinevaid vastuolusid tähelepanuta jätta.

Kaasamiskohtumistel osalenud ekspertide hinnangul on praegu kehtiv karistusõigus sisult lisatingimustega EI-mudel, mille puhul peab ohver tõendama, et ta ütles „ei“. Sellega kaasneb suur tähelepanu ohvri vastupanu tõendavatele tõenditele, kuid praegu on vajalik tõendada ka vägivaldale või vastupanuvõimetut seisundit. Eelnevaga seonduvad tardumusega (vt ptk Erinevad nõusoleku seadusega seotud mudelid) seotud olukorrad, mille puhul ohver vastupanu ei osuta.

Aruteludes osalenud eksperdid märkisid, et EI-mudeli puhul rakendub põhiõiguste kaitse vastuseisu väljendamisel. Märgiti, et olukord, kus vaid üks osapool, kes toimuvaga nõus ei ole ja peab seda väljendama, kuid ei suuda õigel ajahetkel „ei“ öelda, jääb kaitseta. Mitmed eksperdid töid välja EI-mudeli loogika vastuolu üldkehtiva loogikaga, mis üldjuhul enne toimingutega jätkamist eeldab inimese nõusoleku olemasolu ja selle väljendamist (nt isikuandmete kasutamine ja jagamine, ravivõtete rakendamine, tulude deklareerimine jmt). Leiti, et seksuaalsuhete algusfaasis tundub „ei“ ütlemise kohustus ebaproportsionaalne. Seetõttu leiti, et JAH-mudel toetab inimõiguste, inimese vaba tahte ja seksuaalse enesemääramise õiguse austamist paremini. Kaasamiskohtumisel osalenud spetsialistide arvates suunab JAH-mudel partnereid omavahel suhtlema ja kujundab mõttemustrit, mille järgi on ka paarisuhtes vajalik partneri nõusolekut küsida ja sellega arvestada. Leiti, et seksuaalsuhete puhul kohusetundest tingitud vastutulek elukaaslasele või abikaasale ei ole kaasaegse ühiskonna väärtuste ja inimõiguste põhimõtetega kooskõlas.

¹³³ Tinn, M., Järviste, L., Teidla-Kunitsõn, G. ja Sepper, M-L (2024). Seksuaalvägivalla kohtueelne uurimine. Mõttekoda Praxis. <https://www.praxis.ee/uploads/2024/03/Seksuaalvagivalla-kohtueelne-uurimine.pdf>, vaadatud 06.12.2024.

¹³⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 21.06.2024, 35, <https://www.riigiteataja.ee/akt/106012016019?leiaKehtiv>, vaadatud 26.11.2024.

¹³⁵ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus nr 1-23-2872, 31. oktoober 2024, <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=1-23-2872/59>, vaadatud 12.12.2024.

JAH-mudeli võimalikkuse üle arutledes leidsid kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid, et vaidlused selle üle, kuidas vaidlusaluses olukorras nõusolekut väljendati ja kuidas sellest aru saadi, jäävad alles ning nii on see ka täna. Menetlejad tõid välja, et tänasega sarnaselt on tõendeid vaja hinnata sündmuse toimumise kontekstis, võttes arvesse erinevaid nüansse ja tegureid – näiteks kas ja millised teod kõnealuses olukorras toimusid jne. Seejuures ei pea tahte väljendamine olema sõnaline. Uurimine selles osas, kas väljendatud nõusolek oli antud vabatahtlikult või mitte, jääb samuti.

Aruteludes osalenud nentisid, et JAH-mudeli puhul aitab inimestel üksteisest möödarääkimisi vähendada see, kui nõusolek on selgelt defineeritud. Vastasel juhul ei pruugita omavahelises suhtluses üksteisega konsensusele jõuda. Leiti, et kuivõrd kehtiv seadus vastab EI-mudeli loogikale, jätkuks olukorras, kus nõusolekuseaduse mudelina valida mittenõustumise väljendamine ehk EI-mudel, olemasoleva olukorra järjepidevus. Kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid olid seisukohal, et JAH-mudel ei too kaasa muutusi tõendamislävendis. Leiti, et JAH-mudelit valides ei pea süüdistatav omalt poolt midagi täiendavalt tõendama ega menetluses ütlushi andma hakkama – nõusoleku puudumise tõendamise ülesanne jääb sarnaselt tänasega menetlejate kohuseks ning kogutud tõendite piisavuse hindamine kohtute otsustada.

Valekaebused

Soolise võrdõiguslikkuse monitooringu (2022) autorite¹³⁶ hinnangul näitavad nii Euroopa kui Angloameerika riikides läbi viidud uuringud, et valekaebused ahistamise ja seksuaalse vägivalla kohta moodustavad vähem kui 10% kõikidest esitatud kuriteoetadetest (Kelly, 2010; Weiser, 2017). Selline osakaal iseloomustab ka kõiki teisi kuriteoeteadetest, seega ahistamise ja seksuaalse vägivalla kaebused ei erine teistest kuriteokaebustest. See osakaal on püsinud samal tasemel alates 1970. aastatest (Ferguson & Malouff, 2016). (Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2021)

Kuigi vägistamisega seoses räägitakse erialakirjanduses (Fansher jt 2023¹³⁷; Dewald, Lorenz 2021¹³⁸; de Roos, M. ja Jones, D., N. 2022¹³⁹) murest valekaebuste pärast, leidsid Eesti eksperdid, et valekaebusi on ka täna, kuid üldjuhul need avastatakse juba kohe menetluse alguses, kõige hiljem aga kohtus. Kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid, sh politseiuurijad, prokurörid ja kohtunikud, olid veendunud, et valekaebuste arvu mudeli valik ei mõjuta. Kui peaks kasvama üldine vägistamisega seotud pöördumiste arv, võib ka rohkem valekaebusi tulla, kuid nende proportsioon kaebuste koguarvu suhtes jääb samaks.

Menetlejad nentisid, et kui on rohkem kaebusi, siis on nende hulgas ka sellevõrra rohkem põhjendatud kaebusi. Suurem pöördumiste arv ja kasvanud teadlikkus ühiskonnas julgustab järgmisi ohvreid pöörduma. Kaasamiskohtumistel osalenud eksperdid rõhutasid, et mudelivalikust sõltumata on oluline avalikkusele suunatud kommunikatsioonis selgitada, et ainuüksi kellegi kuriteoeteate alusel ühtegi inimest süüdi mõistma ei hakata, vaid kõiki kaebusi käsitletakse ülima põhjalikkusega. Õigusriigis on

¹³⁶ Hämmal, J., Meiorig, M., Varblane, A. (2022). Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2021. Lõpparuanne. Kantar Emor. <https://sm.ee/sites/default/files/documents/2022-12/Soolise%20v%C3%B5rd%C3%B5iguslikkuse%20monitooring.%20L%C3%B5pparuanne.pdf>, vaadatud 26.11.2024.

¹³⁷ Fansher, A., K., Musamali, T., Self, M. (2023). Fear and Consent: An Exploratory Study of Fear of False Accusations of Sexual Assault and Consent-Seeking Practices. *Journal of School Violence*, 22 (1) , lk 75-88.

¹³⁸ Dewald, S., Lorenz, K. (2021). Lying about sexual assault: a qualitative study of detective perspectives on false reporting. *International Journal of Research and Policy*, 32 (2), <https://doi.org/10.1080/10439463.2021.1893725>, vaadatud 09.12.2024.

¹³⁹ De Roos, M., Jones, D., N. (2022). Self-affirmation and False Allegations: The Effects on Responses to Disclosures of Sexual Victimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 37 (11-12), DOI: 10.1177/0886260520980387, vaadatud 09.12.2024.

isiku süüdimõistmise aluseks tõendid. JAH-mudeli valikuga ei kaasne ekspertide sõnul lihtsamat süüdimõistmist. Ekspertid leidsid, et sõltumata mudelist on süüdistuse ja süüdi mõistmise jaoks oluline leida vastus küsimusele, kas poolte ütlused on tõepärased ning leida vastused küsimusele, mis juhtus. Leiti, et sõna-sõna-vastu-olukordades, nagu vägistamiskaebused enamasti on, on kõige olulisem allikas kannatanu ja tema ütlused, mille usaldusväärsust peab kohus igal juhul hindama. See põhimõte kehtib sõltumata sellest, kumma mudeli kasuks otsustatakse.

Kokkuvõte. Edasine väljatöötamine ja tagasiside

Kevadel 2024, peale Justiitsministeeriumi analüüsi¹⁴⁰ valmimist, otsustati, et KarS-i muudetakse ning karistatav hakkab olema tahtevastane/nõusolekuta suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu, ilma, et lisaks tahtevastasusele/nõusoleku puudumisele peaks samaaegselt esinema veel täiendavaid tingimusi nagu vägivald või abitusseisund või sõltuvussuhte kuritarvitamine. Kuna see otsus on tehtud ning on selge, et KarS-i muudetakse, siis pole põhjust rääkida mitteregulatiivsete lahenduste kaalumise eest.

Eesti läheb nn jõu- ja sunnipõhiselt lähenemiselt üle nõusolekupõhisele lähenemisele ning nõusolekust lähtumine seksuaalse tegevuse kontekstis on mõtteliselt jagatav nn JAH-mudeliks ja EI-mudeliks. **Seega VTK kontekstis palumeagi tagasisidet mudelieelistusele koos põhjendustega.**

Kommenteerida võib ka seda, kuidas mudelivalik KarS-s peaks kajastuma, aga see arutelu on plaanitud pigem seaduse eelnõu ettevalmistamise faasi.

VTK-le laekunud tagasiside pinnalt selgub, millist mudelit soovitakse. Kui mudelivalik on tehtud, valmistame ette seaduse eelnõu karistusseadustiku muutmiseks ja see valmib 2025. aastal.

VTK saadetakse kooskõlastamiseks ministeeriumitele (SoM, SiM, MKM, HTM jt), ning arvamuse avaldamiseks kohtutele (Riigikohus, ringkonnakohtud ja maakohtud), prokuratuurile (Riigiprokuratuur ja ringkonnaprokuratuurid), Õiguskantsleri Kantsleile, Eesti Advokatuurile, Politsei- ja Piirivalveametile, Sotsiaalkindlustusametile, Tervise Arengu Instituudile, Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantsleile, ülikoolidele (TÜ, TLÜ, TalTech, Sisekaitseakadeemia), Eesti Juristide Liidule, Eesti Naistearstide Seltsile, Eesti Lastearstide Seltsile, Eesti Arstiteadusüliõpilaste Seltsile, MTÜ-le Eesti Seksuaaltervise Liit, Eesti Kohtupsühhiaatria ja Kohtupsühholoogia Ühingule, MTÜ-le Lastekaitse Liit, MTÜ-le Eesti Noorteühenduste Liit, MTÜ-le Naiste Tugi- ja Teabekeskus, MTÜ-le Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus, MTÜ-le Eesti Naiste Varjupaikade Liit, Eesti Naisteühenduste Ümarlaua SA-le, MTÜ-le Eluliin, MTÜ-le Pärnu Naiste Tugikeskus, Virumaa Naiste Tugikeskus MTÜ-le, MTÜ-le Tallinna Naiste Kriisikodu, Eesti SV Tugigrupid MTÜ-le, MTÜ-le Vägivallavaba Elu Kaitseks, SA-le Eesti Inimõiguste Keskus, MTÜ-le Inimõiguste Instituut, MTÜ-le Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, MTÜ-le Eesti LGBT Ühing, President Kaljulaidi Fond MTÜ-le, MTÜ-le Eesti Vaimse Tervise ja Heaolu Koalitsioon VATEK, MTÜ-le Oma Tuba, Eesti Linnade ja Valdade Liidule, SA-le Kodanikuühiskonna Sihtkapital, SA-le Mõttekoda Praxis, SA-le Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks ning teadmiseks Riigikogu Kantsleile.

Väljatöötamiskavatsuse koostasid justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna nõunikud Andra Reinomägi (andra.reinomagi@just.ee) ja Tuuli Lepp (tuuli.lepp@just.ee).

¹⁴⁰ Justiitsministeerium (2024). Seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude koosseisude vastavusest Euroopa Nõukogu Istanbuli konventsioonile. Analüüs. <https://www.just.ee/media/4774/download>, vaadatud 28.11.2024.

Justiitsministeerium tänab väljatöötamiskavatsuse koostamisele eelnenud aruteludes ja kaasamisüritustel osalenud organisatsioone ja asutusi, kes on välja toodud VTK lisas 1.

PS. Minister Liisa-Ly Pakosta rõhutab, et tema personaalselt toetab JAH-mudelit.

LISA 1 Kaasamiskohtumistel osalenud organisatsioonid ja asutused

17.06.2024 ja/või 17.10.2024 kaasamiskohtumistel osalesid lisaks Justiitsministeeriumi kolleegidele ka Sotsiaalministeeriumi, Siseministeeriumi, Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi, Haridus- ja teadusministeeriumi, Tartu Ülikooli, Tallinna Ülikooli, prokuratuuride, kohtute, Politsei- ja Piirivalveameti, Sotsiaalkindlustusameti, Tervise Arengu Instituudi, Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei, Eesti Inimõiguste Keskuse, Eesti Seksuaaltervise Liidu, SA Viljandi Haigla, Eesti Kohtupsühhiaatria ja Kohtupsühholoogia Ühingu, MTÜ Lastekaitse Liit, Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskuse, Virumaa Naiste Tugikeskus MTÜ, Eesti Naiste Varjupaikade Liidu, Eesti Naisteühenduste Ümarlaua, MTÜ Naiste Tugi- ja Teabekeskus, MTÜ Pärnu Naiste Tugikeskus, Eesti SV Tugigrupid MTÜ, Tallinna Naiste Tugikeskuse, MTÜ Tallinna Naiste Kriisikodu, MTÜ Eesti LGBT Ühing, MTÜ Oma Tuba ning Eesti Linnade ja Valdade Liidu esindajad.

LISA 2. Politsei poolt registreeritud vägistamiskuriteod Euroopa riikides 100 000 elaniku kohta Eurostati andmetel aastatel 2013-2022.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Tsehhi (2024)	5,60	6,36	5,67	6,15	5,65	6,14	6,41	5,98	14,21	16,29
Holland (2023)	7,42	7,25	7,48	9,04	10,30	11,29	11,89	11,86	13,73	16,40
Soome (2023)	17,97	18,51	19,06	21,14	22,62	25,27	27,38	27,47	35,65	32,86
Šveits (2023)	7,10	6,83	6,46	7,06	7,35	7,38	7,95	8,28	8,73	9,92
Hispaania (2022)	2,78	2,66	2,65	2,69	2,98	3,64	3,99	3,37	4,52	6,04
Belgia (2022)	29,97	28,51	28,75	30,44	32,83	33,93	36,85	34,10	38,44	37,03
Taani (2021)	14,98	14,87	18,57	29,42	31,36	38,35	35,33	37,35	45,51	48,20
Sloveenia (2021)	10,93	7,81	6,20	7,99	7,65	6,68	8,75	6,97	8,25	10,35
Horvaatia (2020)	6,43	7,89	6,11	7,59	5,92	7,23	11,58	7,44	11,17	9,24
Küpros (2020)	2,66	1,98	2,48	2,59	2,22	3,24	1,83	3,15	6,14	6,30
Portugal (2019)	3,29	3,59	3,61	3,24	3,96	4,09	4,19	3,06	3,86	5,01
Kreeka (2019)	1,35	1,23	1,12	1,44	1,45	1,46	1,70	1,60	2,43	3,18
Rootsi (2018)	58,96	65,26	56,88	64,06	69,72	74,85	80,85	86,02	89,74	86,38
Island (2018)	55,93	39,61	54,09	55,63	62,95	75,48	60,23	43,39	57,21	68,04
Malta (2018)	3,56	2,59	5,36	5,99	4,13	3,78	6,28	3,30	6,20	7,49
Montenegro (2017)	0,64	0,80	0,80	0,32	1,61	1,29	0,64	1,45	1,29	2,59
Austria (2016)	15,32	13,68	13,18	14,17	17,01	18,88	18,92	18,92	20,61	22,89
Saksamaa (2016)	9,20	9,09	8,65	9,64	10,07	10,91	11,53	12,17	12,52	15,09
Luksemburg (2011)	16,57	13,28	12,08	18,39	14,22	12,62	18,90	16,61	17,33	20,30
Šotimaa (2009)	31,77	33,67	31,59	32,64	39,45	42,17	:	:	:	:
Põhja-lirimaa (2008)	29,73	37,39	40,79	44,60	51,00	58,10	:	:	:	:
Iirimaa (1981)	8,52	10,35	14,24	14,73	17,54	21,32	21,72	20,85	21,83	21,78
Inglismaa ja Wales (1979)	36,56	51,40	62,28	71,59	92,29	99,48	:	:	:	:
Norra	31,56	31,91	36,85	42,89	43,89	48,42	41,23	41,62	45,83	41,55
Prantsusmaa	17,03	18,44	19,28	22,52	24,35	28,58	34,05	37,95	50,13	56,13
Läti	3,61	3,75	3,02	7,21	8,26	9,10	8,91	10,59	9,09	12,90
Rumeenia	4,89	4,39	5,11	4,76	7,05	7,49	8,04	8,25	10,16	11,78
Eesti	10,23	11,17	12,24	11,55	11,40	16,07	15,32	11,44	13,98	11,41
Liechtenstein	8,14	13,47	5,35	5,32	13,22	13,12	2,61	7,74	5,12	10,18

Ungari	2,50	3,22	3,86	6,08	6,00	5,53	3,90	5,16	4,86	6,06
Leedu	4,48	5,37	5,31	3,81	4,35	4,13	3,36	2,58	2,43	2,39
Albaania	:	1,41	2,46	1,53	1,49	1,46	2,69	2,28	2,30	2,04
Slovakkia	1,68	1,59	1,60	1,51	1,77	1,82	1,78	1,69	1,69	1,97
Serbia	1,95	1,86	1,60	1,48	1,58	1,76	1,67	1,34	1,67	1,59
Poola	2,07	2,09	1,73	2,08	1,89	1,99	1,87	1,50	1,54	1,57
Bulgaaria	2,25	2,04	1,65	1,78	2,00	1,60	1,87	1,57	1,16	1,40
Põhja-Makedoonia	1,84	2,18	1,98	1,74	1,69	:	1,69	1,83	1,21	0,98
Itaalia	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bosnia ja Herzegovina	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kosovo	:	:	:	1,58	1,63	1,78	2,78	3,37	:	:

: - Andmeid pole saadud

Riigi nimetuse taga on sulgudes toodud aastaarv, millal riigis võeti vastu või täiendati nõusolekuseadust. Allikad: Eurostat¹⁴¹; Uhnou, S., Erixon, S., Bladini, M. (2024)¹⁴²; Viik, K., Rohtmets, E. (2022)¹⁴³

¹⁴¹ Eurostat.

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_off_cat/default/table?lang=en&category=crim.crim_off, vaadatud 08.12.2024

¹⁴² Uhnou, S., Erixon, S., Bladini, M. (2024). The wave of consent-based rape laws in Europe. International Journal of Law, Crime and Justice, vol 77. <https://doi.org/10.1016/j.ijlci.2024.100668>, vaadatud 27.11.2024.

¹⁴³ Viik, K., Rohtmets, E. (2022). Euroopa teekond seksuaalset nõusolekut arvestavate seadusteni. 24.11.2022, <https://feministeerium.ee/euroopa-teekond-seksuaalset-nousolekut-arvestavate-seadusteni/>, vaadatud 08.12.2024.